

UTJECAJ COVID-19 NA POSLOVANJE MALIH PODUZEĆA, POSTPANDEMIJSKO PREŽIVLJAVANJE I RAZVOJ

Milić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:100569>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**UTJECAJ COVID-19 NA POSLOVANJE MALIH
PODUZEĆA, POSTPANDEMIJSKO
PREŽIVLJAVANJE I RAZVOJ**

Mentor:

Izv. dr. sc. Mira Krneta

Student:

Katarina Milić, 2192403

Split, rujan 2021.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja.....	1
1.2. Problem istraživanja.....	3
1.3.. Ciljevi istraživanja.....	5
1.4. Struktura diplomskog rada.....	6
2. UTJECAJ PANDEMIJE NA SEKTOR MALOG GOSPODARSTVA	7
2.1. Glavna obilježja malog gospodarstva.....	7
2.1.1. Pojmovno određenje malog gospodarstva	9
2.1.2. Važnost malog gospodarstva	12
2.2. Utjecaj pandemije na sektor malog gospodarstva	15
2.2.1. Utjecaj na uspješnost poslovanja	18
2.2.2. Utjecaj na tržišnu poziciju	19
2.3. Sustav COVID-19 mjera i potpora države	21
2.3.1. Sustav bespovratnih sredstava	24
2.3.2. Sustav financijskih potpora.....	26
2.3.3. Druge potpore	28
3. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA PANDEMIJE NA MALO GOSPODARSTVO	30
3.1. Osnovna obilježja osnovnog skupa i uzorka	30
3.1.1. Istraživačke hipoteze i konceptualni model istraživanja	31
3.1.2. Metode istraživanja	33
3.2. Analiza utjecaja pandemije na uspješnost poslovanja malih poduzeća	34
3.3. Stavovi malih poduzetnika u odnosu na raspoložive potpore.....	50
3.4. Razvojne mogućnosti malih poduzeća u postpandemijskom razdoblju	52
4. ZAKLJUČAK.....	53
4.1. Glavni rezultati istraživanja	53
4.2. Doprinos istraživanja	55

4.3. Ograničenja istraživanja.....	56
SAŽETAK	57
SUMMARY	58
POPIS SLIKA:	59
POPIS TABLICA:	60
LITERATURA	61

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Mala i srednja poduzeća, u svijetu poznatija kao SME (*small&medium entrepreneurship*), predstavljaju značajan dio ukupnog broja gospodarskih subjekata kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju. To potvrđuje i činjenica da mala i srednja poduzeća čine 90% svih poduzeća u svijetu i zapošljavaju 70% ukupne radne snage.¹ Njihov specifičan doprinos globalnoj ekonomiji proizlazi iz njihove fleksibilnosti, potencijala zapošljavanja i sposobnosti inovacija.² Upravo zato razvoj malih i srednjih poduzeća predstavlja glavni prioritet mnogih vlada i država svijeta.

Promotri li se sektor malih i srednjih poduzeća na razini Europske unije, moguće je uočiti slične podatke. Sa više od 25 milijuna poduzeća, što čini čak 99,8% od ukupnog broja registriranih poduzeća, mala i srednja poduzeća čine okosnicu gospodarstva EU. Unutar spomenutog sektora zapošljavaju 66,6% ukupno zaposlenih u EU, te sudjeluju u ukupnoj stvorenoj dodatnoj vrijednosti s udjelom od 56,4%.³ Zbog ovakvog doprinosa malih i srednjih poduzeća u ukupnom gospodarstvu, njihovu važnost prepoznala je Europska unija, ali i Republika Hrvatska, stoga im se posvećuje posebna pažnja.

Prema podacima CEPOR-a, sektor malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj iz godine u godinu progresivno raste, daleko dinamičnije nego li je to slučaj s velikim poduzećima. Mala i srednja poduzeća čine 99,7% svih registriranih poduzeća u Hrvatskoj, zapošljavaju tri četvrtine svih zaposlenih u poslovnim subjektima, sudjeluju u ukupnom ostvarenom izvozu s udjelom od 52,9% te generiraju 60,3% ukupnog prihoda ostvarenog na razini Hrvatske.⁴

Mala i srednja poduzeća zbog svojih specifičnosti posebno se istražuju u odnosu na velika poduzeća. Prema istraživanjima Svjetske Banke, nakon globalne financijske krize i sloma tržišta 2008.godine, gospodarstva diljem svijeta su se počela orijentirati na mala i srednja poduzeća, gledajući ih kao generatore ekonomskog rasta i novih radnih mjesta.⁵

¹World Bank: SMEsfinance, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance> (03.04.2021)

² Vrhovec Žohar K., Klopota I.(2014): Mala i srednja poduzeća u EU – izazov uvođenja jedinstvene valute 12 godina poslije, Tehnički glasnik vol. 8, no. 4, str. 443

³SME Annual report 2018/2019, str. 11, dostupno na: <https://europeanstartupnetwork.eu/sme-performance-review-2018-2019>(01.04.2021)

⁴CEPOR (2020): Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj, str.7-9

⁵Pinar Ardic O. i sur. (2011): Small and medium enterprises: Cross-country analysis with new data set, World Bank Publications, Vol. 5538, Str. 2

Iako su generatori rasta i razvoja ukupnog gospodarstva, sektor malih i srednjih poduzeća u svom poslovanju se susreće s jačim ograničenjima rasta nego velika poduzeća, a jedan od najvećih problema je pristup izvorima financiranja.⁶ U svom poslovanju suočavaju se s većim kamatnim stopama, problemima s konkurentnošću te proizvodnjom visoko-kvalificiranih proizvoda. Vrlo su osjetljiva na lošu regulaciju i ostale poteškoće vezane za institucionalno okruženje stoga se nastoji iskoristiti potencijal malih i srednjih poduzeća nizom politika i poticajnih mjera čiji je cilj ohrabriti poduzetničku klimu i inovacije na području cijele Europske unije.⁷

Za razliku od velikih poduzeća, mala i srednja poduzeća poslovanjem mogu stvarati manje novčane zalihe i financijski su krhke što ih čini manje otpornima na krize. Često se, u financiranju rasta i razvoja, oslanjaju na zadržanu dobit i tradicionalni bankarski dug i manje koriste druge izvore financiranja. Isto tako imaju manje zalihe i mreže dobavljača što ih čini ranjivijima na poremećaje u lancima opskrbe i na porast cijena. Mala poduzeća i dalje zaostaju u pogledu prihvaćanja novih digitalnih alata i tehnologija, te je vrlo mala vjerojatnost da će inovirati nove procese, proizvode i usluge, u usporedbi sa velikim poduzećima i start-up poduzećima.⁸

Pristup financijskim sredstvima važna je komponenta poduzetničkog okruženja stoga je i predmet istraživanja znanstvene i stručne javnosti, ali i brojnih međunarodnih organizacija. Prema *SBA FactSheet*⁹ Europske komisije, Hrvatska ima slabu diversifikaciju financijskih izvora, s naglaskom na izostanak netradicionalnih izvora financiranja te zaostaje za EU prosjekom. To potvrđuje i GEM istraživanje¹⁰ koje pristup financijskim sredstvima prati kroz ocjenu percepcije o raspoloživosti svih izvora financiranja za nova i rastuća poduzeća. Prema GEM istraživanju, tijekom 2019. godine najčešći uzrok prekida poslovne aktivnosti bili su povezani sa problemima profitabilnosti poslovanja (24,5%), dok su 11,9% poduzeća prekinula s poslovnim aktivnostima zbog poteškoća u pristupu financiranju.

⁶Ploh M. (2017): Ograničenja i mogućnosti financiranja malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj, FIP – Financije i pravo, Vol. 5 No. 1, str. 79

⁷Vrhovec Žohar K., Klopota I. (2014): Mala i srednja poduzeća u EU – izazov uvođenja jedinstvene valute 12 godina poslije, Tehnički glasnik Vol. 8, No. 4, 443.str

⁸OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 3-4
Dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

⁹SBA Fact Sheet (2019): dostupno na: https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/performance-review_en (01.04.2021)

¹⁰CEPOR (2020): Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj, str.16

1.2. Problem istraživanja

Gospodarska kriza izazvana virusom COVID-19 jedinstvena je u dosadašnjoj ekonomskoj povijesti po načinu i brzini nastanka, globalnom obuhvatu i posljedicama. Nijedna dosadašnja ekonomska kriza nije nastupila tako brzo s dubokim padom gospodarskih aktivnosti i nije istovremeno zahvatila cijeli svijet.¹¹

Korona virus se vrlo brzo proširio po cijelom svijetu i postao zdravstveno pitanje od globalne važnosti. Intervencije mnogih vlada i država svijeta, kao što su izolacija i socijalno distanciranje, uzrokovale su nagli i neočekivani pad globalne gospodarske aktivnosti, uključujući trgovinu, investicije i proizvodnju.

Korona kriza izazvala je velike poremećaje i vjerojatno će imati dugoročni utjecaj na svjetsku ekonomiju. Učinak je bio devastirajući u brojnim sektorima, a posebno u onima čija je aktivnost morala potpuno prestati. Najviše su stradala mala i srednja poduzeća koja i dalje ostaju najranjiviji dio gospodarstva koje ova kriza najteže pogađa. Ista su relativno vrlo zastupljena u sektorima koji su najviše pogođeni krizom, kao što su trgovina na veliko, zračni promet, usluge smještaja i hrane, profesionalne usluge i ostale osobne usluge. U zemljama OECD-a u tim sektorima udio MSP-a u zaposlenosti je u prosjeku 75%, dok promatrajući globalno udio MSP-a u zaposlenosti iznosi oko 60%.¹²

Neizvjesnost uzrokovana virusom COVID-19 rezultirala je sasvim novim i jedinstvenim načinima promatranja poduzetništva. Ekonomski šok izazvan obustavom gospodarske aktivnosti i blokadom svakodnevnog poslovanja gurnuo je najveća svjetska gospodarstva u veliku recesiju koja se može usporediti s financijskom krizom iz 2008. godine.¹³

Za razliku od krize iz 2008. godine koja nije zahvatila cijeli svijet jednakim intenzitetom, ova kriza imala je utjecaj na uvoz i izvoz robe, sve razine poslovanja, rad ugostiteljskih objekata, turizam, zračni prijevoz itd. Prethodna ekonomska kriza dugo je vremena ograničila rast investicija i tehnološke obnove u hrvatskom gospodarstvu, dok će ih aktualna kriza još više produbiti. Hrvatsko gospodarstvo temelji se na poslovanju mikro i malih poduzeća koja su u

¹¹Čavrak V. (2020): Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju, EFZG working paper series, No. 03, 2020., str. 3-4

¹²OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 3-4
Dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

¹³Kovač I. (2020): Refleksije pandemije COVID-19 i utjecaj na međunarodno poslovanje, str. 377-378, dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1094474> (05.05.2021)

pravilu fleksibilnija od velikih poduzeća ali nemaju financijski kapacitet da izdrže duži period ovakvog velikog pada proizvodnje i prometa.¹⁴

Do sada provedena istraživanja bavila su se utjecajem pandemije COVID-19 na aspekte ponašanja poduzeća kao što su profitabilnost, promjene u tržišnom pristupu ili odnosu s dobavljačima. Problem je što su se ta istraživanja uglavnom fokusirala na učinke pandemije u svjetskim gospodarstvima poput Kine, Sjedinjenih Američkih Država i razvijenih zemljama Europske unije, dok su učinci na mala gospodarstva poput Hrvatske i načini na koje se poduzeća nose sa pandemijom uglavnom su izostali.¹⁵

Iako će za cjelovito sagledavanje učinaka na svjetska gospodarstva biti potrebno pričekati kraj ove krize, već je sada moguće analizirati početne reakcije poduzeća te učinke pandemije na njihovo ponašanje i rezultate poslovanja.

Utjecaji pandemije najočitiji su na razini međunarodnog poslovanja zbog ograničenosti putovanja i mobilnosti radne snage. U uvjetima globalizacije i integriranosti većine svjetskih gospodarstava može se očekivati kako obustava ekonomske aktivnosti ima negativan učinak na izvozne rezultate i međunarodnu konkurentnost poduzeća.

S jedne strane, poremećaji u odnosima s dobavljačima i kupcima utječu na mogućnost održavanja kontinuiteta poslovnih aktivnosti. S druge strane, ograničavanje ili potpuna obustava gospodarskih aktivnosti vodi prema promjenama u trendovima potražnje što utječe na pad prihoda i nelikvidnost poslovnih subjekata. Konačno, ograničenja u prekograničnim kretanjima roba i ljudi imaju negativan utjecaj na izvozne rezultate i međunarodnu konkurentnost pojedinih poslovnih subjekata te izravno utječu na njihov opstanak.¹⁶

Kako bi se što više ublažio gospodarski šok, vlade širom svijeta pokušale su zaustaviti katastrofalne posljedice korona krize i ponudile pomoć kroz širok raspon mjera potpora i poticaja. Te mjere se obično sastoje od hitne potpore za ublažavanje problema s likvidnošću kojima je cilj osigurati da poduzeća zadrže dovoljno sredstava za daljnje poslovanje i strukturnih mjera potpore koje imaju za cilj pomoći poduzećima da se prilagode novonastalim uvjetima tržišta i promijenjenom načinu poslovanja.

¹⁴Čavrak V. (2020): Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju, EFZG working paper series, No. 03, 2020., str. 12

¹⁵Stojčić N. (2020): Učinci pandemije Covid-19 na izvoznu konkurentnost poduzeća prerađivačke industrije u Hrvatskoj, Ekonomska misao i praksa, Vol. 29 No. 2., str 361

¹⁶Stojčić N. (2020): Učinci pandemije Covid-19 na izvoznu konkurentnost poduzeća prerađivačke industrije u Hrvatskoj, Ekonomska misao i praksa, Vol. 29 No. 2., str 347-348

Mjere potpore likvidnosti uključujući programe subvencioniranja plaća koji su usmjereni na poduzeća i samozaposlene te imaju za cilj spriječiti nagli rast nezaposlenosti. Potpore obuhvaćaju i proširena jamstva za zajmove, izravno kreditiranje putem javnih institucija i podrška putem bespovratnih sredstava i subvencija ili putem glavnice i kvazi-kapitala, uključujući konvertibilne zajmove. Mjere potpore likvidnosti uključuju i odgodu plaćanja poreza na dobit, poreza na dodanu vrijednost, odgodu plaćanja socijalnog osiguranja i mirovina, moratorija na plaćanje duga i odricanja od najamnina i komunalnih usluga, kao i odricanja ili smanjenja naknada za financiranje kamata, a sve s ciljem očuvanja likvidnosti u malim i srednjim poduzećima smanjenjem operativnih troškova.

Strukturne mjere potpore obuhvaćaju potpore za podršku digitalizaciji, uključujući rad na daljinu i Internet prodaju, potpore za pronalaženje novih alternativnih tržišta, potpore za inovacije i razvoj tehnologije, potpore za start-up poduzeća te potpore za usavršavanje i osposobljavanje radnika. Brojne zemlje su od početka krize usvojile mjere strukturnih potpora za mala i srednja poduzeća i poduzetnike, ali je sve veći broj zemalja pokrenuo šire pakete oporavka pod nazivom „*build better back*“ koji se temelje na paketima oporavka koji se fokusiraju na inovacije, digitalizaciju, vještine i održivost.¹⁷

1.3. Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja određeni su predmetom i problemom istraživanja rada. Početni cilj je opisati stanje malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj prije i za vrijeme pandemije COVID-19.

Cilj istraživanja je analizirati stavove poduzetnika u odnosu na utjecaj pandemije na poslovanje malih i srednjih poduzeća te strategiju koja je nužna za oporavak nakon popuštanja mjera.

Istraživanje nastoji rasvijetliti i ulogu različitih oblika poticaja i potpora države u ublažavanju učinaka pandemije na poslovanje. Iako su vlade diljem svijeta, pa tako i u Hrvatskoj, izdašnim potporama nastojale održati poslovanje poduzeća u uvjetima pandemije, učinci takvih mjera još uvijek nisu dovoljno istraženi i u tom kontekstu ovo istraživanje predstavlja jedan od prvih doprinosa.

¹⁷ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 5-6
Dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

1.4. Struktura diplomskog rada

Ovaj diplomski rad podijeljen je na četiri međusobno povezane cjeline odnosno poglavlja. U prvom poglavlju definira se predmet i problem koji se obrađuje u ovom radu, nakon čega slijedi prikaz ciljeva istraživanja te struktura rada. U drugom dijelu rada analiziraju se glavna obilježja sektora malog gospodarstva te utjecaji koji je pandemija ostavila na taj sektor kao i na njegovu uspješnost i tržišnu poziciju. Također će se definirati koje mjere i potpore su države koristile, a s ciljem ublažavanja posljedica djelovanja korona krize na gospodarstvo. U trećem dijelu provesti će se empirijsko istraživanje, uz navođenje rezultata dobivenih istraživanjem i testiranje prethodno postavljanih hipoteza. U četvrtom dijelu rada izlažu se rezultati provedenog istraživanja kao i doprinosi i ograničenja koje je ovo istraživanje pružilo. Na samom kraju rada se nalazi sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, popis korištene literatura te popis priloga.

2. UTJECAJ PANDEMIJE NA SEKTOR MALOG GOSPODARSTVA

Važno je prepoznati glavna obilježja malih i srednjih poduzeća i sukladno tome identificirati moguće utjecaje pandemije na poslovanje malih i srednjih poduzeća, stope preživljavanja te mogućnosti post-pandemijskog rasta i razvoja.

2.1. Glavna obilježja malog gospodarstva

Do kasnih 80-tih godina 20. stoljeća velika poduzeća dominirala su na tržištu, nakon toga udio malih i srednjih poduzeća u gospodarstvima postaje sve veći. Razvoj poduzetništva¹⁸, a samim time i malih poduzeća, uvjetovan je brojnim faktorima. Pogodovanje maloj proizvodnji, jeftinija kapitalna dobra, smanjenje minimalne efikasne veličine, mogućnost fleksibilne specijalizacije, tržišna orijentacija itd. doveli su do smanjenja veličine poduzeća te povećane diversifikacije i dinamičnosti tržišta. Ekonomski razvoj koji je međuovisnosti s tehnološkim razvojem, utjecao je na povećanje konkurencije i doveo do novih mogućnosti na globalnim tržištima.¹⁹

Može se reći kako poduzetništvo današnjice obnavlja, transformira i potiče razvoj ekonomija diljem svijeta. Poduzetništvo generira pojavljivanje novih poslovnih pothvata, otvaranje brojnih novih, najčešće malih poduzeća, novo zapošljavanje i obnavljanje „svježom krvi“ nacionalnih ekonomija, pružajući im vitalnost, inovativne proizvode i usluge te povećavajući im mogućnost za opći društveni, kulturni i socijalni napredak.²⁰

Malo gospodarstvo predstavlja najvažniji segment poduzetničkog djelovanja i odvijanja gospodarskih aktivnosti. Mala i srednja poduzeća povećavaju konkurenciju i time prisiljavaju velike tvrtke na tržišne i proizvodne promjene. Fleksibilnija su i lakše se prilagođavaju zahtjevima tržišta, potiču privatno vlasništvo i poduzetničke sposobnosti, generiraju zapošljavanje te značajno pridonose povećanju proizvodnje i izvoza. Rajsman i sur. u svom istraživanju zaključuju kako se jačanjem segmenta malog gospodarstva doprinosi povećanju zaposlenosti, poticanju domaće proizvodnje i izvoza te stvaranju povoljne poduzetničke klime.²¹

¹⁸ Napominje se, radi razumijevanja, kako poduzetništvo ne predstavlja samo razvoj malih i srednjih poduzeća, već obuhvaća i razvoj velikih poduzeća. U ovom kontekstu promatra se transformacija poduzetništva kroz povećanje udjela malih i srednjih poduzeća u ukupnom broju poduzeća

¹⁹ Vuković K. (2012): Mala i srednja poduzeća u Europskoj uniji, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin, str. 5-8

²⁰ Kružić D. (2007): Poduzetništvo i ekonomski rast: Reaktualiziranje uloge poduzetništva u globalnoj ekonomiji, Ekonomska misao i praksa, No. 2, str. 175

²¹ Rajsman M. i sur. (2013): Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Vol. XXVI No. 1, str. 252-257

Mala i srednja poduzeća, u svijetu poznatija kao SME (*small&medium entrepreneurship*), zbog svojih specifičnosti posebno se izučavaju i istražuju u odnosu na velika poduzeća. Nepobitna je činjenica da je globalizacija obilježila poduzetništvo kakvo danas poznajemo, i sve se više postavlja pitanje kako se nositi s rezultatima, vrijednostima, učincima i posljedicama koje globalizacija nosi. U vrijeme brzih gospodarskih promjena, posebna pažnja poklanja se upravo sektoru malog gospodarstva koja svojom fleksibilnošću odgovaraju na promjene potražnje i okoline, a inovativnim pristupom traže i održavaju svoje mjesto na tržištu.²²

Sektor malog gospodarstva doprinosi jačanju poduzetništva i povećava konkurentnost, izravno utječe na učinkovitost, inovacije i ukupni rast produktivnosti u cijelom gospodarstvu. Beck i Levine u svom istraživanju zaključuju kako mala i srednja poduzeća više doprinose zapošljavanju i produktivnija su od velikih tvrtki, ali financijsko tržište i drugi institucionalni neuspjesi ometaju razvoj malih i srednjih poduzeća.²³

Uzimajući u obzir navedene činjenice može se zaključiti da sektor malog gospodarstva zaslužuje kompleksnu i dugoročnu orijentiranu podršku zbog efekta na fleksibilnost i inovativnost gospodarstva, rast zaposlenosti, smanjenju socijalnih i regionalnih razlika i ubrzanju razvitka.

Iako su generatori rasta i razvoja ukupnog gospodarstva, sektor malih i srednjih poduzeća u svom se poslovanju se susreću s velikim problemima glede financiranja svojih aktivnosti što predstavlja značajna ograničenja koja je potrebno otkloniti kako bi se ovaj sektor mogao razvijati i opstati na tržištu.²⁴

Za razliku od velikih poduzeća, mala i srednja poduzeća imaju uglavnom ograničenu sposobnost upravljanja likvidnošću, manje novčane zalihe i financijski su krhke što ih čini manje otpornima na krize. Često se oslanjaju na zadržanu dobit i tradicionalni bankarski dug i manje koriste druge izvore financiranja.²⁵

²²Vidučić, Lj. (2005): Mala i srednja poduzeća; Financijski, računovodstveni i pravni aspekti osnivanja i poslovanja, Ekonomski fakultet u Splitu, str. 5

²³ Beck T., Levine R. (2003): Small and medium enterprises, growth, and poverty: Cross-country evidence, World Bank Publications, Vol. 3178, str. 1

²⁴Ploh M. (2017) Ograničenja i mogućnosti financiranja malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj, FIP - Financije i pravo, Vol. 5 No. 1, str. 79

²⁵ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to "build back better", OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 3-4, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

U svom poslovanju suočavaju se s većim kamatnim stopama, problemima s konkurentnošću i proizvodnjom visokokvalificiranih proizvoda, te su puno osjetljivija na lošu regulaciju i ostale poteškoće vezane za institucionalno okruženje.²⁶

Kao ostali problemi ili prepreke ističu se: ograničena i nedovoljna potražnja, nedostatak kvalificirane radne snage, problemi u primjeni novih tehnologija, loš menadžment, nekoordiniranost politika pri stvaranju povoljnog poduzetničkog okruženja, nepovoljno političko okruženje, nerazvijenost finansijskih tržišta te mito i korupcija.²⁷

U Hrvatskoj institucionalno okruženje, koje je također zaduženo za formuliranje, donošenje te implementaciju odluka u sektoru malih i srednjih poduzeća čine Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR), Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO), Hrvatska gospodarska komora (HGK), Hrvatska obrtnička komora (HOK), Hrvatska udruga poslodavaca (HUP), Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva (CEPOR) te Udruga glas poduzetnika (UGP).²⁸

Kako bi se omogućio daljnji razvoj malog gospodarstva potrebno je uz pomoć države i institucija koje pomažu razvoju malih i srednjih poduzeća otkloniti glavne prepreke razvoju kao što su korupcija, ograničeni izvori financiranja, pravna i zakonska ograničenja te im osigurati bolje tržišne preduvjete.

2.1.1. Pojmovno određenje malog gospodarstva

Zakonodavni i institucionalni okviri koji definiraju mala i srednja poduzeća razlikuju od gospodarstva do gospodarstva. Ipak postoje neki osnovni kriteriji na temelju kojih se mala i srednja poduzeća klasificiraju i razgraničavaju od velikih. U Republici Hrvatskoj razvrstavanje poduzeća prema kriteriju veličine definirano je Zakonom o računovodstvu (NN 78/15, 1234/15, 120/16, 116/18) i Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13 i 121/16).²⁹

²⁶Vrhovec Žohar K., Klopota I. (2014): Mala i srednja poduzeća u EU – izazov uvođenja jedinstvene valute 12 godina poslije, Tehnički glasnik vol. 8, no. 4, 443.str

²⁷Nanić A. (2013): Mala i srednja poduzeća kao nosilac razvoja privrede europske unije, Tranzicija, Vol. 15. No. 31., str. 4

²⁸CEPOR (2020): Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj, str.56-57

²⁹CEPOR (2020): Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj, str.7

Prema Zakonu o računovodstvu³⁰ (NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18) poduzetnici se razvrstavaju na mikro, male, srednje i velike ovisno o pokazateljima utvrđenim na zadnji dan poslovne godine koja prethodi poslovnoj godini za koju se sastavljaju financijski izvještaji. Kriteriji koji se pritom uzimaju u obzir su iznos ukupne aktive, iznos prihoda i prosječan broj zaposlenih tijekom poslovne godine.

Mikro poduzetnici su oni koji ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:

- Ukupna aktiva 2.600.000,00 kuna,
- Prihod 5.200.000,00 kuna,
- Prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 10 radnika.

Mali poduzetnici su oni koji ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:

- Ukupna aktiva 30.000.000,00 kuna,
- Prihod 60.000.000,00 kuna,
- Prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 50 radnika

Srednji poduzetnici su oni koji ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:

- Ukupna aktiva 150.000.000,00 kuna,
- Prihod 300.000.000,00 kuna,
- Prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 250 radnika

Veliki poduzetnici su oni koji prelaze granične pokazatelje u najmanje dva od tri uvjeta za srednje poduzetnike. Bez obzira na broj zaposlenih, visinu prihoda ili aktive u velike poduzetnike spadaju banke, štedne banke, stambene štedionice, institucije za elektronički novac, društva za osiguranje i reosiguranje, leasing društva, društva za upravljanje UCITS fondovima, društva za upravljanje alternativnim investicijskim fondovima, UCITS fondovi, alternativni investicijski fondovi, mirovinska društva koja upravljaju obveznim mirovinskim fondovima, mirovinska društva koja upravljaju dobrovoljnim mirovinskim fondovima, dobrovoljni mirovinski fondovi, obvezni mirovinski fondovi te mirovinska osiguravajuća društva, društva za dokup mirovine, faktoring-društva, investicijska društva, burze, operateri MTP-a, središnja klirinška depozitarna društva, operateri središnjeg registra, operateri sustava poravnanja i/ili namire i operateri Fonda za zaštitu ulagatelja.

³⁰Zakon o računovodstvu NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18 čl.5 i čl.6, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/118/Zakon-o-ra%C4%8Dunovodstvu> (3.6.2021)

Međutim, osim klasifikacije iz Zakona o računovodstvu postoji također i podjela poduzeća prema Zakonu o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13 i 121/16) koji je donesen radi reguliranja poticajnih mjera usmjerenih razvoju, rekonstruiranju i tržišnom prilagođavanju malog gospodarstva. Odnosno, na temelju ovog zakona, i kriterija razvrstavanja, poduzetnici mogu ostvarivati razne potpore i poticaje ovisno kojoj skupini pripadaju.

Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13 i 121/16)³¹ prepoznaje subjekte malog gospodarstva u vidu fizičkih i pravnih osoba, uz uvjet da samostalno i trajno obavljaju dopuštene djelatnosti s ciljem ostvarivanja dobiti. Kada se promatra kriterij veličine isti zakon razlikuje mikro, mala i srednja poduzeća kao subjekte malog gospodarstva.

Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13, 121/16) usklađuje se kategorizacija veličine poduzetnika s preporukom Europske komisije 2003/361/EC, što je bitno ne samo zbog statističkih razloga, već i zbog ravnopravnosti gospodarskih subjekata na razini cijele Europske unije, posebice kada je riječ o projektima financiranim EU sredstvima. Prema ovom zakonu, poduzetnici spadaju u malo gospodarstvo ako:

- Zapošljavaju prosječno godišnje manje od 250 radnika.
- U poslovanju su neovisni, odnosno nisu klasificirani kao partnerski ili povezani subjekti
- Prema financijskim izvještajima za prethodnu poslovnu godinu ostvaruju prihod u iznosu protuvrijednosti do 50.000.000,00 eura ili imaju ukupnu aktivu, ako su obveznici poreza na dobit, ili dugotrajnu imovinu, ako su obveznici poreza na dohodak, u protuvrijednosti do 43.000.000,00 eura.

U **mikro** subjekte prema Zakonu o poticanju malog gospodarstva spadaju sljedeće pravne ili fizičke osobe:

- Koje prosječno godišnje imaju manje od 10 radnika

³¹Zakon o poticanju malog gospodarstva, NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13 i 121/16, čl. 2. i čl.3., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/527/Zakon-o-poticanju-razvoja-malog-gospodarstva> (3.6.2021)

- Koje prema financijskim izvješćima prethodne godine ostvaruje prihod u protuvrijednosti do 2.000.000,00 eura ili imaju ukupnu aktivu, odnosno dugotrajnu imovinu u protuvrijednosti do 2.000.000,00 eura.

U **male** subjekte prema Zakonu o poticanju malog gospodarstva spadaju sljedeće pravne ili fizičke osobe:

- Koje prosječno godišnje imaju manje od 50 radnika
- Koje prema financijskim izvješćima prethodne godine ostvaruje prihod u protuvrijednosti do 10.000.000,00 eura ili imaju ukupnu aktivu, odnosno dugotrajnu imovinu u protuvrijednosti do 10.000.000,00 eura.

U **srednje** subjekte prema Zakonu o poticanju malog gospodarstva spadaju one fizičke i pravne osobe čiji je prosječni godišnji broj radnika, ukupni godišnji promet ili zbroj bilance, odnosno dugotrajne imovine veći u odnosu na male subjekte.

Koliko je otežana klasifikacija malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj vidljivo je iz gore predloženih zakona. Neusuglašenost dvaju zakona i razlike odnose se na iznose propisanih prihoda, ukupne aktive ili ukupne dugotrajne imovine, kao i činjenica da se prema Zakonu o poticanju malog gospodarstva uzimaju u obzir poslovni prihodi, a prema Zakonu o računovodstvu ukupni prihodi.

2.1.2. Važnost malog gospodarstva

Današnje poduzetništvo u okviru ekonomije Europske unije, gledano globalno, ali i nacionalnih ekonomija pojedinih država, obilježeno je dominantnošću broja malih i srednjih poduzeća. Mala i srednja poduzeća čine oko 90% svih poduzeća u svijetu, zapošljavaju 70% ukupne radne snage te ostvaruju udio u BDP-u od 55%.³²

Malo gospodarstvo akcelerator je cjelokupnog gospodarstva jedne države, odnosno ekonomije, ono je ključni element za povećanje konkurentnosti društva kroz generiranje rasta i otvaranje novih radnih mjesta. Njegova važnost i kompleksnost očituje se u mnogobrojnim čimbenicima koji utječu na njega, od ekonomskih, tehnoloških pa sve do socioloških i društvenih, a uključuju zapošljavanje, razvoj, stabilnost društva, stupanj obrazovanja.

³²World Bank: SMEs finance, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance> (03.04.2021)

Razvojem malog gospodarstva jača i ukupna snaga gospodarstva, čime se postiže materijalna neovisnost, a samim time i egzistencija građana.³³

Sa više od 25 milijuna poduzeća, što čini čak 99,8% od ukupnog broja registriranih poduzeća, mala i srednja poduzeća čine okosnicu gospodarstva Europske unije. Unutar spomenutog sektora najzastupljenija su mikro poduzeća koja predstavljaju čak 93% ukupno registriranih poduzeća, slijede mala poduzeća s udjelom od 5,9%, te srednja poduzeća s udjelom od 0,9 %. Najmanji dio u ukupnoj strukturi svih poduzeća otpada na velika poduzeća, svega 0,2%, ali s druge strane, ova poduzeća sudjeluju u ukupnoj stvorenoj dodatnoj vrijednosti s udjelom od čak 43,6%. Kada je u pitanju zapošljavanje jasno je da su mala poduzeća osnovni izvor zapošljavanja u Europskoj uniji. Tako sva mala i srednja poduzeća zapošljavaju 66,6% od ukupnog broja zaposlenih u EU, od toga 29,7 % je zaposleno u mikro poduzećima, 20,1% u malim poduzećima, a u srednjim poduzećima zaposleno je 16,8 % radnika.³⁴

Tablica 1: MSP u Europskoj uniji

	Mikro poduzeća	Mala poduzeća	Srednja poduzeća	MSP ukupno	Velika poduzeća
Broj poduzeća	23.323.938	1.472.402	235.668	25.032.008	47.299
%	93%	5,9%	0,9%	99,8%	0,2%
Dodana vrijednost u mil. €	1.610.134	1.358.496	1.388.416	4.357.046	3.367.321
%	20,8%	17,6%	18%	56,4%	43,6%
Broj zaposlenih	43.527.668	29.541.260	24.670.024	97.738.952	49.045.644
%	29,7%	20,1%	16,8%	66,6%	33,4%

Izvor: SME Annual report 2018/2019, str. 17, dostupno na: <https://europeanstartupnetwork.eu/sme-performance-review-2018-2019> (01.04.2021)

Mala i srednja poduzeća danas se ističu kao segment gospodarstva kojem bi svaka zemlja trebala dati posebno mjesto u razvoju poduzetništva. Svjesna značaja i uloge malih i srednjih poduzeća koja čine osnovicu poduzetništva i razvoja, Europska unija stavlja sve veći naglasak razvojnim politikama, kao i razvoju poduzetničkog kapaciteta ovog sektora. Stoga je stvaranje najkonkurentnijeg i najdinamičnijeg gospodarstva na svijetu prihvatljivo rješenje kojim se Europska unija nastoji suprotstaviti silovitim i konkurentnim tržištima Sjeverne Amerike i

³³Rajsman M. i sur. (2013): Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Vol. XXVI No. 1, str. 260

³⁴SME Annual report 2018/2019, str. 17, dostupno na: <https://europeanstartupnetwork.eu/sme-performance-review-2018-2019> (01.04.2021)

tzv. Azijskih tigrova, s jasnom porukom i povećanom brigom za opstanak europske industrije i poduzetništva na globalnoj razini.³⁵

Promotri li se sektor malih i srednjih poduzeća na razini Hrvatske, moguće je uočiti slične podatke. Prema podacima CEPOR-a ³⁶, mala i srednja poduzeća čine 99,7% svih registriranih poduzeća u Hrvatskoj, zapošljavaju tri četvrtine zaposlenih u poslovnim subjektima, sudjeluju u ukupnom ostvarenom izvozu s udjelom od 52,9% te generiraju 60,3% ukupnog prihoda ostvarenog na razini Hrvatske.

U tablici 2 prikazani su podaci CEPOR-a o veličini poduzeća, zaposlenosti, ukupan prihod i izvoz za Hrvatsku u 2019. godini. Sektor malih i srednjih poduzeća zapošljava gotovo tri četvrtine (74,3%) svih zaposlenih u poslovnim subjektima u Hrvatskoj u 2019. godini. Mikro poduzeća s udjelom 29,6% predstavljaju kategoriju poduzeća koja ostvaruju najveći udio u ukupnoj zaposlenosti u 2019. godini. S druge strane ona ostvaruju najmanje udjele u ukupnim prihodima (15,8%) i ukupnom izvozu (8,2%) što ukazuje na nižu razinu konkurentnosti i internacionalizacije tog segmenta gospodarstva. U ukupno ostvarenom izvozu hrvatskih poduzeća u 2019. godini, sektor malih i srednjih poduzeća sudjeluje s udjelom od 52,9%. Velika poduzeća uz udio od 25,8% u ukupnoj zaposlenosti, ostvaruju najveće udjele u prihodima (39,7%) i izvozu (47,1%).

Tablica 2: Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2019. godini

	Veličina poduzeća			
	Mikro	Mali	Srednji	Veliki
Zaposlenost	286.603	249.826	183.189	250.158
Zaposlenost (%)	29,6%	25,8%	18,9%	25,8%
Ukupan prihod	126.003	189.187	165.172	315.765
Ukupan prihod (%)	15,8%	23,8%	20,7%	39,7%
Izvoz	12.379	31.064	36.739	71.273
Izvoz (%)	8,2%	20,5%	24,3%	47,1%

Izvor: CEPOR- Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2020 , str.8

Opće je prihvaćena činjenica da su mala i srednja poduzeća od velike važnosti za nacionalna gospodarstva te da je okvir javne politike koji njeguje kulturu poduzetništva i inovacija koristan. Stoga je potrebno poduzeti brojne akcije za potporu poduzetništvu, uključujući i promicanje poduzetnika kao uzora. Međutim, postavlja se pitanje gdje intervencije trebaju biti

³⁵Kutnjak G. (2010): Europska unija u funkciji poticanja i razvoja malog i srednjeg poduzetništva, Poslovna izvrsnost, Vol. 4 No. 2, str 80-81

³⁶CEPOR (2020): Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj, str.7-9

ciljane i kako države mogu pomoći u stvaranju pravog okruženja za potporu i razvoj ekosustava u kojem mala i srednja poduzeća mogu napredovati.

2.2. Utjecaj pandemije na sektor malog gospodarstva

Pandemija Covid-19 izazvala je javno-zdravstvenu krizu koja pogađa građane, društva i gospodarstva. Budući da su mnoge zemlje bile nespremne nositi se s posljedicama pandemije, činilo se da su izolacija, socijalno distanciranje i mjere potpunog gospodarskog zatvaranja (eng. *lockdown*) jedini vjerodostojan način zaštite života i očuvanja zdravstvenih sustava.³⁷

Višemjesečna panika i nesigurnost paralizirali su ekonomiju, gurnuli najveća svjetska gospodarstva u veliku recesiju, zaustavili turizam i trgovinu, a poslovni gubici zabilježili su povijesne rekorde. To je pokrenulo ekonomsku krizu koja se proširila jednako brzo kao i sam virus.

Osim zabrinjavajućih posljedica na ljudski život, ova kriza značajno je usporila, ne samo kinesku već i globalnu ekonomiju. Tijekom posljednja dva desetljeća Kina je postala središnji proizvodni centar mnogih globalnih poslovnih operacija. Rastuća važnost Kine u svjetskom gospodarstvu nije vezana samo uz njezin status proizvođača i izvoznika proizvoda široke potrošnje, već činjenica da je glavni dobavljač intermedijarnih proizvoda za mnoga poduzeća u inozemstvu. Procjenjuje se da se danas oko 20% svjetske trgovine ostvaruje pomoću proizvodnje intermedijarnih proizvoda porijeklom iz Kine, u odnosu na 4% u 2002. godini, zbog čega se problemi na kineskom tržištu osjećaju i na globalnom gospodarstvu.³⁸

Korona kriza izazvala je velike poremećaje i vjerojatno će imati dugoročni utjecaj na svjetsku ekonomiju. Na samim počecima pojave pandemije gotovo 90% globalne ekonomije bilo je pod nekim oblikom blokade što je dovelo do narušavanja funkcioniranja opskrbnih lanaca, smanjilo potražnju za proizvodima i uslugama te dovelo do brojnih otpuštanja radnika. Prema izvješću UN-a iz svibnja 2020. godine predviđa se da će aktualna kriza smanjiti ekonomske aktivnosti na globalnoj razini u slijedeće dvije godine za oko 8,5 bilijuna dolara te se predviđa

³⁷ Europska komisija: Koordinirani gospodarski odgovor na pandemiju Covida-19, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0112>

³⁸ Kovač I. (2020): Refleksije pandemije COVID-19 i utjecaj na međunarodno poslovanje, str. 380, dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1094474> (05.05.2021)

globalna ekonomska kriza koja će biti jedna od najvećih nakon velike depresije 1930.-ih godina.³⁹

U 2020. godini hrvatsko, europsko i, općenito, svjetsko gospodarstvo su se suočili sa značajnom promjenom, što je ostavilo snažne posljedice na njihova gospodarstva. Učinak je bio devastirajući u brojnim sektorima, a posebno u onima čija je aktivnost morala potpuno prestati. Najviše su stradala mala i srednja poduzeća koja i dalje ostaju najranjiviji dio gospodarstva koje ova kriza najteže pogađa. Ista su prezastupljena u sektorima koji su najviše pogođeni krizom, kao što su trgovina na veliko, zračni promet, usluge smještaja i hrane, profesionalne usluge i ostale osobne usluge. Procjenjuje se da u zemljama OECD-a u tim sektorima udio MSP-a u zaposlenosti je u prosjeku 75%, dok promatrajući globalno udio MSP-a u zaposlenosti iznosi oko 60%.⁴⁰

Za razliku od velikih poduzeća, mala poduzeća više su izložena utjecajima krize što je skrenulo pozornost na njihovu veliku ranjivost. Mala i srednja poduzeća imaju manje novčane zalihe i zbog toga imaju uglavnom ograničenu sposobnost upravljanja likvidnošću. Često se oslanjaju na zadržanu dobit i tradicionalni bankarski dug te manje koriste druge izvore financiranja, što ih čini financijski krhkima i manje otpornima na krize. Isto tako imaju i manje mreže dobavljača što ih čini ranjivijima na poremećaje u lancima opskrbe i na porast cijena. Također, i dalje zaostaju za velikim i start-up poduzećima u pogledu prihvaćanja digitalnih alata i tehnologija, a posljedično tome mala je vjerojatnost da će prvi inovirati nove procese, proizvode i usluge koje mogu pomoći u izgradnji otpornosti na trenutnu pandemijsku krizu. Upravo su se te ranjivosti malih poduzeća pretvorile u nagli pad prihoda od početka krize, mnogo brže nego što su se mogli smanjiti operativni troškovi, prijeteci potencijalnoj krizi likvidnosti među malim i srednjim poduzećima u velikoj mjeri.⁴¹

³⁹Wulffhorst, E. (2020.): Bill Gates: COVID-19 has made inequality worse in every possible way, dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2020/09/pandemic-global-development-sustainable-goals-bill-gates> (10.6.2021)

⁴⁰ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 3, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

⁴¹ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 3-5, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

Prema više od 180 istraživanja u 32 zemlje koje je OECD pratio od veljače 2020. godine, za vrijeme pandemije 70-80% malih i srednjih poduzeća doživjelo je ozbiljan pad prihoda i/ili prodaje, a nekoliko istraživanja ukazuje da se taj pad kreće između 30 i 50%.⁴²

Kao i drugdje u svijetu, u Republici Hrvatskoj najviše su stradala poduzeća u uslužnom sektoru poput turizma i ugostiteljstva, te u djelatnostima usko povezanim s njima (iznajmljivači turističkih plovila i jahti, hoteli, OPG-ovi, trgovine, restorani i kafići, autobusni i drugi prijevoz putnika i slično).⁴³

Kao strateška djelatnost, turizam s povezanim ugostiteljskim i uslužnim djelatnostima predstavlja jednu od najznačajnijih gospodarskih grana u Republici Hrvatskoj sa udjelom u BDP-u od oko 20%. Pritom je turistički sektor vrlo bitan i zbog činjenice da sektor turizma generira veliki broj radnih mjesta u RH.⁴⁴

Nakon što je uočen rizik od zaraze virusom, ali i zbog prijetnji globalne pandemije, brojne države zatvorile su svoje granice što se negativno odrazilo na turizam na globalnoj razini. Posljedično, smanjenje turističkih aktivnosti u brojnim turističkim razvijenim zemljama vodi značajnijem smanjivanju BDP-a u tim zemljama.

Osim turizma i ugostiteljstva, trgovine i prijevoza, kao i malih poljoprivrednih gospodarstava koji su pretrpjeli najveće gubitke, mnoge industrijske djelatnosti također su bile suočene s velikim smanjenjem potražnje u doba potpunog gospodarskog zatvaranja (eng. lockdown). To se posebno odnosi na djelatnosti povezane s drvnom industrijom, tekstilom, odjećom i obućom te drugom prerađivačkom industrijom.

Zbog jedinstvenog načina nastanka, mehanizama i dubokih posljedica, ova će kriza biti veliki izazov za ekonomsku znanost i struku. Osobito težak oporavak biti će u zemljama u kojima prevladava sektor turizma, zabave i tercijarnih usluga. Visoka ovisnost hrvatskoga gospodarstva o turizmu (tzv. „Nizozemska bolest“) bila je predmetom upozorenja od strane brojnih ekonomista i stručnjaka. Ranjivost turističkog sektora predstavlja prijetnju za

⁴² OECD (2021): An in-depth analysis of one year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: lessons learned for the path to recovery, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 8, dostupno na: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/an-in-depth-analysis-of-one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19_6407deee-en (28.05.2021)

⁴³ Čučković N. (2020): IRMO aktualno “Mala i srednja poduzeća u borbi s krizom izazvanom koronom: kako dalje?”, str. 5-6, dostupno na: <https://irmo.hr/publications/irmo-aktualno-mala-i-srednja-poduzeca-u-borbi-s-krizom-izazvanom-koronom-kako-dalje/> (25.05.2021)

⁴⁴ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2020.): Turizam u brojkama 2019., Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb, str. 42-43, dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (10.06.2021).

stabilnost hrvatskog gospodarstva, što je osobito vidljivo danas, kada se cijeli svijet suočava s globalnom zdravstvenom krizom.⁴⁵

2.2.1. Utjecaj na uspješnost poslovanja

Iako su različite krize obilježile gospodarski razvoj mnogih zemalja posljednjih nekoliko desetljeća, kriza uzrokovana virusom Covid-19 šokirala je cijeli svijet. Dosad zabilježene krize, bez obzira na njihove uzroke, većinom su bile regionalnog karaktera i predviđenog trajanja, no ova kriza zasad ne posustaje.⁴⁶

Pandemija je izazvala najveću globalnu zdravstvenu ugrozu od Prvog svjetskog rata, najveći gospodarski pad od Drugog svjetskog rata te u Hrvatskoj najveću krizu od Domovinskog rata. Zbog prijetnje zdravlju čovječanstva i nesagledivih posljedica za svjetsko gospodarstvo, pandemija i globalna gospodarska kriza postale su središnje teme društvenog, ekonomskog i političkog razvoja svake zemlje, pa tako i Hrvatske.⁴⁷

Posljedice prethodne ekonomske krize iz 2008.godine još se uvijek osjećaju u Hrvatskom gospodarstvu. a činjenica je da će aktualna kriza još više produbiti probleme. Hrvatsko gospodarstvo je prethodno bilo suočeno s produženom šestogodišnjom krizom i kreditnim slomom što je dugo vremena ograničilo rast investicija i tehnološku obnovu. Osim toga u strukturi hrvatskog gospodarstva prevladavaju mikro i mala poduzeća koja nemaju financijski kapacitet da izdrže duži period ovakvog velikog pada proizvodnje i prometa, što u konačnici vodi to velikih gubitaka poduzetnika i povećane opasnosti od stečaja.⁴⁸

Pandemija Covid-19 izravno je utjecala na smanjenje gospodarskih aktivnosti poduzeća u 2020. godini, a budući da se pandemija nastavlja i u 2021. godini, i dalje su vidljive posljedice na gospodarstvo.

Prema podacima državnog zavoda za statistiku, prve procjene pokazuju kako se bruto domaći proizvod (BDP) u drugom tromjesečju 2020. smanjio za 15,1% u odnosu na isto tromjesečje 2019. To je ujedno i najveći pad tromjesečnog BDP-a od 1995. godine, otkada se počela provoditi tromjesečna procjena BDP-a.

⁴⁵Čavrak V. (2020): Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju, EFZG working paper series, No. 03, 2020., str. 8

⁴⁶Šveb M. (2021): Pandemijalci: Nezaposlenost i izgubljena Covid-19 generacija, Str. 3, dostupno na: <https://irmo.hr/publications/irmo-aktualno-pandemijalci-nezaposlenost-i-izgubljena-covid-19-generacija/>

⁴⁷ NN 13/2021 (2021): Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_02_13_230.html (10.07.2021)

⁴⁸Čavrak V. (2020): Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju, EFZG working paper series, No. 03, 2020., str. 12

Bruto dodana vrijednost (BDV) u drugom tromjesečju 2020. godine se smanjila za 11,9% u odnosu na isto tromjesečje 2019. Tromjesečni pad BDV-a ostvaren je u većini djelatnosti, a na pad su najviše utjecale djelatnosti Trgovina na veliko i na malo, Prijevoz i skladištenje, Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane te Prerađivačka industrija.

Zbog djelomičnoga ili potpunog zatvaranja tvornica i poduzeća u ožujku 2020. došlo je do pada industrijske proizvodnje u gotovo svim područjima. Djelatnosti koje su unatoč svemu ostvarile porast u drugom tromjesečju 2020. jesu proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda, proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda te proizvodnja naftnih derivata.

Pad proizvodnje usluga uslijedio je nakon mjera zatvaranja i ograničavanja obavljanja dijela gospodarskih aktivnosti u ožujku i travnju 2020. Iako je nakon popuštanja epidemioloških mjera bilo pozitivnih pomaka u svibnju i lipnju 2020., razina proizvodnje usluga još je uvijek znatno ispod razine razdoblja prije utjecaja pandemije.

Korona virus je značajno utjecao na međunarodno poslovanje, posebno u pogledu slobodnog kretanja među zemljama, što je dovelo do velikog pada trgovinskih tokova između Republike Hrvatske i drugih država. Regionalni trgovinski blokovi, uključujući Europsku uniju, koji su se temeljili na ideji slobodnog kretanja između zemalja, promijenili su se zbog toga što su pojedine zemlje zatvorile svoje granice.

Ograničenja putovanja koja su provedena na globalnoj razini također su znatno smanjila promet turista, a komercijalni smještaji bilježe drastičan pad dolazaka i noćenja.⁴⁹

U Republici Hrvatskoj u travnju 2021. godine, u usporedbi s istim mjesecom 2019. godine, najviše je pao promet u djelatnostima N79 Putničke agencije, organizatori putovanja (turoperator) i ostale rezervacijske usluge te djelatnosti povezane s njima, za 74,1%, I55 Smještaj, za 59,5%, te I56 Djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića, za 39,7%.⁵⁰

2.2.2. Utjecaj na tržišnu poziciju

Pandemija uzrokovana virusom Covid-19, osim zdravstvenih i društvenih aspekata, negativno utječe i na domaća i na svjetska financijska tržišta. Uvedene mjere za sprječavanje širenje virusa značajno utječu na usporavanje gospodarstva u kratkom roku. Drastični pad i rast cijena na tržištima izmjenjuju se svakodnevno, što je zapravo pokazatelj neizvjesnosti oko

⁴⁹ DZS (2020): Učinci pandemije bolesti COVID-19 nadruštveno-ekonomske pokazatelje, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (10.07.2021)

⁵⁰ DZS (2021): Učinci pandemije bolesti COVID-19 nadruštveno-ekonomske pokazatelje, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/usluzne_djelatnosti.html

trajanja ove krize i utjecaja na globalnu ekonomiju. Postoji i mogućnost da će financijska tržišta još padati, ovisno o tome hoće li se kriza još više produbiti. Budući da je riječ o ekonomskom usporavanju izazvanom utjecajem izvan same ekonomije, za pretpostaviti je da će otklanjanjem tog šoka tj. virusa, doći do oporavka na globalnim tržištima.⁵¹

Utjecaji pandemije na aktivnosti malih i srednjih poduzeća te start-up poduzeća su ujedno i kratkoročni i dugoročni. Kratkoročni učinci očituju se kroz poslovne cikluse kao obustava poslovanja i restriktivne politike koje su usvojile gotovo sve zemlje svijeta. To je imalo za posljedicu smanjenja ekonomskog rasta i ukupne potražnje u mnogim zemljama, te izazvalo velike poremećaje u globalnim lancima opskrbe. Zbog neizvjesnosti vezane uz gospodarske okolnosti, stopa insolventnosti poduzeća raste, a stopa formiranja (ulaska) novih poslovnih subjekata opada. U mjeri u kojoj su mala i srednja poduzeća te start-up poduzeća važni za inovacije, otvaranje novih radnih mjesta i rast produktivnosti, pandemija Covid-19 vjerojatno će uzrokovati veliki gubitak u stvaranju vrijednosti, komercijalizaciji novih ideja i radnih mjesta. Dugoročno, pandemija može dovesti do trajnog smanjenja stope pokretanja novih poduzeća, a time i novih radnih mjesta i inovacija. Hoće li i u kojoj mjeri biti značajno ovo trajno smanjenje djelomično ovisi o tome koliko će trajati oporavak nakon krize.⁵²

Pandemija je utjecala na brojna negativna kretanja u biznisu, te je iz korijena promijenila način poslovanja na globalnoj razini. Mnogi su sektori bili izloženi teškim udarcima zbog iznenadnih šokova potražnje, kratkotrajnih prekida u lancima opskrbe, nestašica u ponudi radne snage i slično.

Istraživanje utjecaja pandemije na promjene u izvoznoj konkurentnosti poduzeća u Hrvatskoj obuhvatilo je 340 aktivnih poslovnih subjekata, od kojih 131 dolazi iz sektora prerađivačke industrije, 81 iz sektora trgovine i 138 iz sektora ostalih usluga. Rezultati istraživanja ukazuju kako su učinci pandemije u svim sektorima doveli do pada prihoda, iskorištenosti kapaciteta, problema s likvidnošću te odnosima s kupcima i dobavljačima. Sve navedeno sugerira kako je pandemija djelovala negativno na poslovanje poduzeća, a ti učinci bili su izraženiji među izvozno orijentiranim poduzećima.⁵³

⁵¹Raiffeisen mirovinski fondovi (2020): Covid-19-Što se događa na financijskim tržištima, dostupno na: <https://www.rm.f.hr/covid-19-sto-se-dogadja-na-financijskim-trzistima/1257> (20.7.2021)

⁵²Kovač I. (2020): Refleksije pandemije COVID-19 i utjecaj na međunarodno poslovanje, str. 382, dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1094474> (05.05.2021)

⁵³Stojić N. (2020): Učinci pandemije Covid-19 na izvoznu konkurentnost poduzeća prerađivačke industrije u Hrvatskoj, Ekonomska misao i praksa, Vol. 29 No. 2, 2020., str. 362

Snažni reflektori usmjereni su i na poljoprivredu i prehrambenu industriju te su otvorena brojna pitanja o samodostatnosti proizvodnje hrane, te sukladno tome tražena su alternativna rješenja u globaliziranom gospodarstvu.

Iako su brojne djelatnosti bile izložene negativnim utjecajima ove krive, Hrvatska poljoprivrednu pandemijsku 2020. godinu završava s rastom vrijednosti i produktivnosti poljoprivredne proizvodnje, odličnim rezultatima u ratarskoj proizvodnji, smanjivanjem deficita vanjskotrgovinske razmjene i rekordnim isplatama različitih oblika potpora poljoprivrednicima. Potpore i isplate po osnovi *Programa ruralnog razvoja* značajno su rasle i potaknule važan investicijski ciklus u poljoprivredi, što je jednim dijelom imalo utjecaja na rast vrijednosti proizvodnje ali i na rast produktivnosti u poljoprivrednoj proizvodnji, što je u konačnici mnogo značajnije od samog rasta proizvodnje.⁵⁴

Ova godina je pokazala da čak i u kriznim uvjetima urušavanja tržišta (pad maloprodaje, pad kupovne moći, prekidi u lancima opskrbe i slično), značajnije ulaganje u poljoprivredu daje dobre rezultate. Prema prvim procjenama Državnog zavoda za statistiku, poljoprivredna proizvodnja je u 2020. godini narasla za 4,7% u odnosu na 2019. godinu, odnosno s 17,9 milijardi kuna na 18,8 milijardi kuna. Zabilježen je i porast neto dodane vrijednosti i produktivnosti od gotovo 10%.⁵⁵

Globalna zdravstvena kriza kojoj svjedočimo događaj je bez presedana u novijoj svjetskoj povijesti i kako vrijeme prolazi sve je izvjesnije da se gospodarstvo neće tako lako ni brzo oporaviti. Stoga se otvaraju brojna pitanja o opstanku pojedinih djelatnosti, oporavku, mogućim razvojnim scenarijima, te transformacijama društva i gospodarstava koje takav razvoj nužno traži.

2.3. Sustav COVID-19 mjera i potpora države

Kriza Covid-19 primarno je zdravstvena kriza koja ima veliki utjecaj na gospodarstva širom svijeta pa je riječ i o posljedičnoj ekonomskoj krizi. Mala i srednja poduzeća i poduzetnici suočili su se s ozbiljnom krizom likvidnosti zbog naglog pada prihoda, dok su se fiksni troškovi nastavili i tako doveli u pitanje opstanak brojnih poduzeća. Različite mjere ograničavanja, kao što su mjere ograničavanja socijalnih kontakata i putovanja, karantene i zatvaranja, imaju trenutačan učinak na ponudu i potražnju i pogađaju poduzeća i zaposlenike,

⁵⁴Matijević D. (2021): Hrvatska poljoprivreda u 2020., dostupno na: <https://smarter.hr/hrvatska-poljoprivreda-u-2020-u-godini-pandemije-rekordne-potpore-rast-vrijednosti-proizvodnje-pad-deficita-vanjske-trgovine-2/> (20.07.2021)

⁵⁵Vlada Republike Hrvatske (2020) dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/poljoprivredna-proizvodnja-narasla-za-4-7-posto-u-odnosu-na-proslu-godinu/30933> (20.07.2021)

osobito u najviše pogođenim sektorima. Posljedice se osjete i na svjetskim financijskim tržištima, stoga je koordinirana intervencija država i institucija od presudne važnosti za ublažavanje posljedica za gospodarstvo.

Kako bi se što više ublažio gospodarski šok, vlade širom svijeta reagirale brzo i odlučno, a paketi fiskalnih i monetarnih poticaja pomogli su u očuvanju radnih mjesta i spriječili totalni kolaps ekonomije. Zemlje su brzo nakon izbijanja pandemije i mjera zatvaranja u ožujku 2020.godine pokrenule hitne potpore za ublažavanje problema s likvidnošću, da bi ta podrška dodatno proširila strukturnim potporama i širim paketima za oporavak.⁵⁶

Zbog izloženosti makroekonomskim i financijskim posljedicama, odgovor gospodarske politike mora biti odlučan i koordiniran, kako bi se ostvarili sljedeći ciljevi:

- Pridonijeti spašavanju života te osigurati potrebna sredstva za opskrbu i ulaganja radi ograničavanja pandemije i liječenja oboljelih.
- Zaštititi radnike (i samozaposlene osobe) od gubitka prihoda, a najugroženijim poduzećima (osobito malim i srednjim) i sektorima osigurati potrebnu potporu i financijsku likvidnost.
- Svim raspoloživim sredstvima Unije ublažiti posljedice za gospodarstvo u cjelini i bezrezervno iskoristiti fleksibilni okvir EU za mjere u državama članicama.⁵⁷

Ciljanom i proporcionalnom kontrolom državnih potpora osigurava se učinkovitost nacionalnih mjera potpore u smislu pomoći pogođenim poduzetnicima za vrijeme pandemije bolesti Covid-19, ali im se omogućuje i oporavak nakon sadašnje krize. Isto tako, kontrolom državnih potpora sprječava se rascjepkavanje unutarnjeg tržišta i osigurava stabilnost jednakih uvjeta, dok integritet unutarnjeg tržišta pridonosi i bržem oporavku.⁵⁸

Europsko i svjetsko gospodarstvo pretrpjelo je i još uvijek trpi teške posljedice korona krize pa je Europska komisija usvojila Privremeni Okvir za mjere državnih potpora. Na taj način je državama članicama Europske unije omogućeno da poduzmu pravovremene i učinkovite

⁵⁶ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 5, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

⁵⁷ Europska komisija: Koordinirani gospodarski odgovor na pandemiju Covida-19, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0112> (29.7.2021)

⁵⁸ European commission: Temporary Framework for State aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak, str. 1-3, dostupno na : https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/sa_covid19_temporary-framework.pdf (20.07.2021)

mjere za potporu građanima te poduzećima zbog gospodarskog šoka koju je uzrokovalo izbijanje pandemije Covid-19. Privremenim okvirom za državne potpore predviđa se pet oblika potpora:

1. **Izravna bespovratna sredstva, selektivne porezne olakšice i predujmovi:** države članice će moći uspostaviti programe za dodjelu do 800.000€ poduzećima za rješavanje hitnih potreba za likvidnošću.
2. **Državna jamstva za kreditiranje poduzeća:** države članice moći će izdavati državna jamstva kako bi osigurale da banke nastave odobravati kredite klijentima kojima su potrebni.
3. **Subvencionirano financiranje poduzeća zajmovima javnog sektora:** države članice moći će poduzećima odobravati zajmove s povoljnim kamatnim stopama. Ti će zajmovi poduzećima pomoći da zadovolje trenutne potrebe za sredstvima za obrtni kapital i ulaganja.
4. **Zaštitne mjere za banke koje preusmjeravaju državne potpore realnom gospodarstvu:** neke države članice planiraju iskoristiti postojeće kapacitete banaka za kreditiranje radi preusmjeravanja potpore poduzećima, posebno malim i srednjima. Iz okvira je jasno da se takva potpora smatra izravnom potporom klijentima banaka, a ne samim bankama, te se daju smjernice o tome kako narušavanje tržišnog natjecanja među bankama svesti na najmanju moguću mjeru.
5. **Kratkoročno osiguranje izvoznih kredita:** okvirom se uvodi dodatna fleksibilna mogućnost dokazivanja da u nekim zemljama nije moguće dobiti pokriće za neutržive rizike, čime se omogućuje da država prema potrebi zajamči kratkoročno osiguranje izvoznih kredita.⁵⁹

Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 17. ožujka 2020. godine usvojila 63 mjere kako bi poduzetnicima olakšala poslovanje u novonastalim okolnostima i omogućila im nastavak poslovanja uz očuvanje radnih mjesta. Te mjere uključuju:

- Odgađanje i/ili obročna otplata javnih davanja, uključujući porez na dobit i dobit za razdoblje od tri mjeseca, koji se može produžiti.

⁵⁹Europska komisija: Državne potpore, dostupno na:

https://ec.europa.eu/croatia/News/drzavne_potpore_komisija_je_donijela_privremeni_okvir_kojim_se_drzavama_clanicama_omogucuje_dodatna_pomoc_gospodarstvu_zbog_pandemije%20covid-19_hr (20.07.2021)

- Mjere za financijsku likvidnost, uključujući tromjesečni moratorij na obveze prema Hrvatskoj banci za obnovu i razvoj (HBOR) i poslovnim bankama, kao i odobravanje zajmova za novčani tijek radi isplate plaća, dobavljača i reprograma ostalih obveza ;
- Odobravanje novih zajmova za likvidnost poduzećima za financiranje plaća, komunalnih troškova i ostalih osnovnih poslovnih operativnih troškova;
- Povećanje izdvajanja za „ESIF mikro zajmove” za obrtna sredstva za mikro i mala poduzeća koje provodi Agencija za mala i srednja poduzeća, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO);
- Novi financijski instrument "zajmovi COVID-19" u vrijednosti od 380 milijuna kuna namijenjeni za obrtna sredstva za mala i srednja poduzeća;
- Uspostavljanje novog financijskog instrumenta Mikro zajam za ruralni razvoj za obrtna sredstva (brža obrada, poček, niža kamatna stopa).⁶⁰

Međutim, izbor pred kojim su se našle vlade još uvijek iziskuje balansiranje između očuvanja ljudskih života i održavanja ekonomskih aktivnosti, a dugoročne posljedice po zapošljavanje, produktivnost, ekonomski rast i psihološku dobrobit teško su sagledive.⁶¹

2.3.1. Sustav bespovratnih sredstava

U ovo jako izazovno vrijeme, mnoge zemlje primjenjuju mjere za potporu malim i srednjim poduzećima i samozaposlenim osobama sa snažnim fokusom na inicijative za održavanje kratkotrajne likvidnosti. Mjere potpore likvidnosti uključuju sheme skraćenog radnog vremena i programe subvencioniranja plaća. Cilj tih mjera je spriječiti nagli rast nezaposlenosti i osigurati da poduzeća zadrže dovoljno sredstava za daljnje poslovanje.

Nadalje, kako bi se što više umanjio rizik nelikvidnosti, mnoge su zemlje uvele mjere za odgodu plaćanja javnih davanja kao što su porez na dobit, porez na dodanu vrijednost, odgoda plaćanja socijalnog osiguranja i mirovina, odricanje od najamnina i komunalnih usluga,

⁶⁰ OECD (2020): Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 79-80 , dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/> (23.05.2021)

⁶¹ Šveb M. (2021): Pandemijalci: Nezaposlenost i izgubljena Covid-19 generacija, Str. 3, dostupno na: <https://irmo.hr/publications/irmo-aktualno-pandemijalci-nezaposlenost-i-izgubljena-covid-19-generacija/> (28.06.2021)

odricanje ili smanjenje naknada za financiranje kamata, a sve s ciljem smanjenja operativnih troškova i očuvanja likvidnosti u malim i srednjim poduzećima.⁶²

S jedne strane, oslobađanje od fiskalnih davanja omogućuje angažiranje sredstava u nove načine poslovanja, dok, s druge strane, državne potpore za zaposlene umanjuju potrebu za otpuštanjima i omogućuju poduzećima zadržavanje zaposlenika, uključujući njihova znanja, vještine, talente i sposobnosti.⁶³

Poduzete restriktivne mjere u bitnome su imale, i još uvijek imaju, utjecaj na gospodarstvo, tržište rada i ljudske živote. Poslovanje u različitim gospodarskim sektorima suočava se s katastrofalnim gubicima koji predstavljaju ugrozu za njihovo djelovanje i solventnost, posebice kada su u pitanju mala poduzeća.

Već na samom početku krize, radnici su se našli na meti poslodavaca na način da ih proglašavaju gospodarskim viškovima te im radni odnosi prestaju poslovno uvjetovanim otkazima. Dolazi do povećanja stope nezaposlenosti koja se na svjetskoj razini popela na 8,4% u travnju 2020. godine. Činjenica jest da, bez obzira na to koji dio svijeta ili koji sektor bio pogođen, kriza ima dramatičan i sveobuhvatan utjecaj na tržište rada. Gotovo 81% radnika širom svijeta osjeća negativne posljedice, bilo u vidu smanjenja ili gubitka prihoda odnosno otkaza kao posljednjeg izbora poslodavca.⁶⁴

Stoga se političke mjere trebaju fokusirati na trenutačno olakšavanje pozicije radnicima i poslodavcima na tržištu rada osiguravajući sredstva za život i ekonomski održivo poslovanje, posebno u najviše pogođenim sektorima te u zemljama u razvoju. Isto tako, ograničeni javni resursi trebaju koristiti na način da ohrabruju poslodavce da zadrže postojeća i/ili kreiraju nova radna mjesta.

Vlada Republike Hrvatske je od 23. ožujka 2020.godine stavila na raspolaganje subvencije poslodavcima za pokrivanje plaća radnika s punim i nepunim radnim vremenom u onim sektorima u kojima radnici nisu u mogućnosti sudjelovati na poslu zbog mjera potpunog gospodarskog zatvaranja kao što su smještaj, hrana i piće, prijevoz i ostali pogođeni sektori. U

⁶² OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 5, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

⁶³ Stojčić N. (2020): Učinci pandemije Covid-19 na izvozu konkurentnost poduzeća prerađivačke industrije u Hrvatskoj, Ekonomska misao i praksa, Vol. 29 No. 2, 2020., str. 359

⁶⁴ Bilić A., Morković D. (2021): Očuvanje radnih mjesta u vrijeme krize izazvane pandemijom COVID-a 19, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 58 No. 2, str. 526-528

travnju 2020.godine, Vlada RH je povećala tu potporu s 3250 kuna po radniku na 4000 kuna, a ukupna isplata za ožujak iznosila je 1,55 milijardi kuna.

Vlada RH je od 1. travnja 2020.godine najavila izuzeće od plaćanja poreza na dohodak i doprinosa za poduzetnike s godišnjim prihodom manjim od 7,5 milijuna kuna (što predstavlja 93% poduzeća), čiji su prihodi opali za više od 50%. Tvrtke s godišnjim prihodom iznad tog praga bit će djelomično izuzete.⁶⁵

2.3.2. Sustav financijskih potpora

Središnje banke pojačale su potporu kreditiranja ublažavajući monetarne uvjete i omogućujući poslovnim bankama da daju više kredita malim i srednjim poduzećima. Nekoliko je zemalja uvelo, proširilo ili pojednostavilo jamstva za zajmove kako bi omogućilo poslovnim bankama da prošire kreditiranje malih i srednjih poduzeća. Također, sve češće se koriste nebankarski posrednici za financijske potpore, a nekoliko zemalja koristi izravno kreditiranje putem javnih institucija.⁶⁶

Turizam je jedan od najviše pogođenih sektora zbog uvedenih mjera ograničavanja kretanja i putovanja. Stoga je Europska komisija 13. svibnja 2020. predložila niz mjera za postupno i koordinirano pokretanje turističkih usluga te pružanje posebne potpore turističkim poduzećima. Uz novu fleksibilnost pravila o državnim potporama države članice mogu uvesti posebne mjere, npr. programe jamstava za vaučere i druge programe za likvidnost, kako bi se poduzećima pružila potpora u ispunjavanju zahtjeva za povrat novca u kontekstu pandemije korona virusa.

Europska unija i dalje osigurava izravnu likvidnost poduzećima pogođenima krizom putem investicijske inicijative, uz zajedničko upravljanje s državama članicama. Osim toga, Komisija je u okviru Europskog investicijskog fonda stavila na raspolaganje do 8 milijardi eura za financiranje 100 000 malih poduzeća pogođenih krizom.

Europska središnja banka stavila je na raspolaganje novi program hitne kupnje zbog pandemije u iznosu od 750 milijardi eura, što se nadovezuje na 120 milijardi eura o kojima je odluka donesena još 12. ožujka. 2020.godine. To zajedno čini 7,3 % BDP-a euro područja.

⁶⁵ OECD (2021): Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 79-80, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/> (23.05.2021)

⁶⁶ OECD (2020): Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 23-24, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/>

Program je privremen i namijenjen ublažavanju nezapamćene situacije u kojoj se nalazi europska unije, a ostati će na snazi za cijelog trajanja krize.⁶⁷

Grupa Europske investicijske banke, u koju spada i Europski investicijski fond, koja je specijalizirana za potporu malim i srednjim poduzećima, surađuje s financijskim posrednicima u državama članicama i s nacionalnim razvojnim bankama. Grupa Europske investicijske banke predložila je plan za mobilizaciju do 40 milijardi eura koji obuhvaća zajmove za premošćivanje, odgodu otplate kredita i druge mjere namijenjene ublažavanju pritiska na likvidnost i obrtni kapital malih i srednjih poduzeća te poduzeća srednje tržišne kapitalizacije. Predloženi financijski paket sastoji se od:

- posebnih jamstvenih programa za banke, koji se temelje na postojećim programima za hitnu primjenu, u okviru kojih će se mobilizirati do 20 milijardi eura
- posebne likvidne linije za banke radi osiguranja potpore u obliku dodatnog obrtnog kapitala za mala i srednja poduzeća te poduzeća srednje tržišne kapitalizacije, u iznosu od 10 milijardi eura
- posebnih programa kupnje vrijednosnih papira osiguranih imovinom, kako bi se bankama omogućilo prenošenje rizika u portfeljima zajmova malih i srednjih poduzeća, u okviru kojih će se mobilizirati dodatnih 10 milijardi eura potpore.⁶⁸

Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) poduzetnicima nudi povoljna sredstva za kreditiranje likvidnosti koja se odobravaju u suradnji s poslovnim bankama ili izravno za poduzetnike iz pojedinih djelatnosti. Te mjere uključuju:

- Obrtna sredstva mjera Covid-19
- Obrtna sredstva putem okvirnih kredita bankama
- Obrtna sredstva putem okvirnih kredita bankama uz HAMAG-BICRO jamstva
- Obrtna sredstva za poduzetnike u djelatnostima prerade drva i proizvodnje namještaja
- Obrtna sredstva za ruralni razvoj

Kako bi se osiguralo lakše odobrenje povoljnih kredita za likvidnost u suradnji s poslovnim bankama te brži oporavak što većeg broja poduzetnika na čije poslovanje posljedice

⁶⁷ European commission: Jobs and economy during the coronavirus pandemic, dostupno na: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_en (03.08.2021)

⁶⁸ Coronavirus outbreak – EIB Group's response, dostupno na: <https://www.eib.org/en/about/initiatives/covid-19-response/index.htm> (01.08.2021)

pandemije imaju negativan utjecaj. Uvedeni su novi načini osiguranja kredita i izdavanje jamstva koji uključuju:

- Program osiguranja portfelja kredita za likvidnost
- Subvencije troškova premije osiguranja
- Izdavanje jamstva za poduzetnike iz sektora mora, prometa i povezanih djelatnosti

HBOR nudi moratorij klijenata kojima je kredit iz programa HBOR-a odobren putem poslovne banke ili modelom podjele rizika. Onim klijentima kojima je kredit odobren izravno, HBOR je omogućio moratorij u trajanju do 7 do 16 mjeseci:

- do 7 mjeseci, odnosno do 30. 9. 2020. – za sve klijente,
- do 10 mjeseci, odnosno do 31. 12. 2020. – za klijente koji imaju pozitivan COVID score po metodologiji FINA-e (ili na drugi način dokažu pad prihoda),
- do 16 mjeseci, odnosno do 30. 6. 2021. – za klijente koji se bave turističkom djelatnošću.

Korisnicima HBOR-ovih kredita omogućen je reprogram postojećih kreditnih obveza uz uvođenje počeka u otplati glavnice kredita. Ova mjera na raspolaganju je svim korisnicima HBOR-ovih kredita, neovisno o tome je li kredit odobren izravno ili putem poslovnih banaka. Zahtjev za reprogram klijenti trebaju predati poslovnoj banci ili HBOR-u, ovisno o načinu odobrenja postojećeg kredita.⁶⁹

2.3.3. Druge potpore

Brojne zemlje poduzele su mjere kako bi pomogle malim i srednjim poduzećima da se prilagode novonastalim uvjetima tržišta i promijenjenom načinu poslovanja prema prevladavajućim mjerama suzbijanja širenja virusa. Takve politike imaju za cilj rješavanje hitnih kratkoročnih izazova, ali značajno doprinose jačanju otpornosti malih i srednjih poduzeća i podržavaju njihov daljnji rast. Strukturne mjere potpora uključuju:

- podršku za rad na daljinu i digitalizaciju, uključujući i Internet prodaju,
- podršku za pronalaženje novih alternativnih tržišta,
- podršku za inovacije i razvoj tehnologije,
- podršku za start-up poduzeća,

⁶⁹ HBOR: Pomoć poduzetnicima pogođenim epidemijom Covid-19, dostupno na: <https://www.hbor.hr/tema/pomoc-poduzetnicima-za-ublazavanje-negativnih-posljedica-nastalih-pandemijom-covid-19-virusa-koronavirusa/> (20.07.2021)

- podrške za usavršavanje i osposobljavanje radnika.⁷⁰

Iako su brojne zemlje od početka krize usvojile mjere strukturnih potpora za mala i srednja poduzeća i poduzetnike, sve veći je broj zemalja pokrenuo šire pakete oporavka pod nazivom „*build better back*“ koji se temelje na paketima oporavka koji se fokusiraju na inovacije, digitalizaciju, vještine i održivost.⁷¹

Strukturne mjere potpora od posebne važnosti, budući da su mala i srednja poduzeća manje sposobna usvojiti nove tehnologije i metode rada. Istodobno, podrška usvajanju novih tehnologija i praksi može im omogućiti jačanje njihove konkurentnosti nakon krize i sposobnosti rješavanja izazova koje postavljaju svjetski trendovi.

⁷⁰ OECD (2020): Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 40, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/>

⁷¹ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 5 dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

3. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA PANDEMIJE NA MALO GOSPODARSTVO

Kako bi se ispitao utjecaj pandemije COVID-19 na poslovanje sektora malog gospodarstva, provelo se istraživanje na 6393 mikro poduzeća, 927 malih poduzeća i 156 srednjih poduzeća Splitsko-dalmatinske županije. Podaci su prikupljeni uz pomoć ORBIS baze podataka te se odnose na podatke o broju zaposlenih te vrijednosti pokazatelja tekuće likvidnosti koji su za period od 2018. – 2020. bili dostupni. Prikupljeni podaci su obrađeni MS Excelom te statističkim alatom IBM SPSS. Odabrana razina značajnosti korištena prilikom obrade podataka je 5% ($p < 0,05$).

Također, za potrebe istraživanja odabrano je poduzeće koje obavlja djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića. Poduzeće je odabrano zbog dostupnosti podataka te značajnog posljedičnog utjecaja same pandemije na industrijsku granu. Istraživanje je provedeno u obliku case study-a kako bi se utvrdili stavovi poduzetnika o post-pandemijskom rastu i/ili razvoju poslovanja. S ciljem sakupljanja nepristranih, objektivnih i iskrenih mišljenja, odabranom poduzeću obećano je poštovanje osobnih podataka te su prikupljeni odgovori u ovom izvješčaju prezentirani, bez adresiranja sudionika direktno.

3.1. Osnovna obilježja osnovnog skupa i uzorka

Empirijsko istraživanje je obuhvatilo 6393 mikro poduzeća, 927 malih te 156 srednjih poduzeća Splitsko-dalmatinske županije. Uzimajući u obzir zastupljenost mikro poduzeća, ista su se posebno izdvojila za potrebe istraživanja, dok su podatci za mala i srednja poduzeća prikazani zajedno. U istraživanju su sudjelovala i 22 velika poduzeća ali za potrebe istraživanja utjecaja pandemije na poslovanje sektora malog gospodarstva, rezultati za velika poduzeća su izostavljeni.

Uzimajući u obzir raspodjelu aktivnih poslovnih subjekata po djelatnostima, od ukupnog broja analiziranih malih i srednjih poduzeća, najveći dio njih bavi se prerađivačkom industrijom (19,2%), trgovinom na veliko i na malo (17,9%), građevinarstvom (15,4%) te djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (13,2%).

Uzimajući u obzir raspodjelu aktivnih poslovnih subjekata po djelatnostima, od ukupnog broja analiziranih mikro poduzeća, najveći dio njih bavi se trgovinom na veliko i na malo (20,4%), stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima (16,7%), građevinarstvom (12,7%) te djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (12,1%).

Tablica 3: Struktura poslovnih subjekata po djelatnosti

DJELATNOST	VELIČINA PODUZEĆA			
	MIKRO PODUZEĆA		MALA I SREDNJA PODUZEĆA	
	N	%	N	%
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	82	1.3%	15	1.4%
RUDARSTVO I VAĐENJE	15	0.2%	6	0.6%
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	639	10.0%	208	19.2%
OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJA	9	0.1%	3	0.3%
OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	19	0.3%	34	3.1%
GRAĐEVINARSTVO	809	12.7%	167	15.4%
TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	1303	20.4%	194	17.9%
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	396	6.2%	70	6.5%
DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	773	12.1%	143	13.2%
INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	192	3.0%	33	3.0%
FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	20	0.3%	1	0.1%
POSLOVANJE NEKRETNINAMA	151	2.4%	11	1.0%
STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	1066	16.7%	60	5.5%
ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	444	6.9%	61	5.6%
OBRAZOVANJE	72	1.1%	28	2.6%
DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	77	1.2%	27	2.5%
UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	75	1.2%	11	1.0%
OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	251	3.9%	11	1.0%

Izvor: Izrada autora

3.1.1. Istraživačke hipoteze i konceptualni model istraživanja

Za potrebe istraživanja prikupljeni su podaci o poduzećima Splitsko-dalmatinske županije o broju zaposlenih te vrijednosti pokazatelja tekuće likvidnosti koji su za period od 2018. – 2020. bili dostupni. Potrebni kvantitativni podaci prikupljeni su uz pomoć ORBIS baze podataka i kasnije obrađeni statističkim alatom IBM SPSS.

Na temelju obuhvata i sadržaja predmeta i problema te utvrđenih ciljeva istraživanja, uvažavajući dostupne rezultate provedenih istraživanja vezanih uz utjecaj pandemije na sektor malog i srednjeg poduzetništva utvrđene su istraživačke hipoteze navedene u nastavku.

H0: Pandemija COVID-19 značajno je utjecala na poslovanje sektora malih i srednjih poduzeća mjereno pokazateljima likvidnosti

Covid-19, poznatiji kao koronavirus, uzrokovao je ozbiljnu javnozdravstvenu krizu koja pogađa građane, društva i gospodarstva. Širenje virusa uzrokuje poremećaje u globalnim lancima opskrbe, nestabilnost na financijskim tržištima, dramatičan i iznenadni gubitak potražnje i prihoda što negativno utječe na sposobnost funkcioniranja malih i srednjih poduzeća i / ili uzrokuje ozbiljan nedostatak likvidnosti.⁷²

Poduzeća u svom poslovanju teže očuvanju likvidnosti. Likvidnost se mjeri uz pomoć pokazatelja tekuće likvidnosti koji stavlja u omjer kratkotrajnu imovinu u odnosu na kratkoročne obveze, pri čemu je poželjno da taj omjer iznosi minimalno dva.⁷³

Mala i srednja poduzeća više su osjetljiva na gospodarske šokove i nemaju dovoljno financijskih sredstava da bi preživjele u uvjetima krize. Prema više od 180 istraživanja koje je OECD proveo među malim i srednjim poduzećima, od početka pandemije 70-80% poduzeća doživjelo je ozbiljan pad prihoda i/ili prodaje.⁷⁴ Ista dominiraju u sektorima koji su najviše pogođeni krizom stoga ova hipoteza pretpostavlja kako je pandemija značajno utjecala na poslovanje malih i srednjih poduzeća mjereno pokazateljima likvidnosti.

H1: Korištenje COVID-19mjera te potpora države pozitivno utječe na očuvanje radnih mjesta i ublažavanje negativnih utjecaja izazvanih pandemijom koronavirusa

Vlade širom svijeta pokušale su zaustaviti katastrofalne posljedice koje pogađaju posebno mala i srednja poduzeća i poduzetnike. Kada su u pitanju usvojene mjere potpore gospodarstvu, brojna poduzeća u rješavanju negativnih utjecaja pandemije pribjegle su korištenju državnih potpora i mjera koje sežu od onih za održanje postojeće razine

⁷²Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 2-4, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/> (23.05.2021)

⁷³ Žager L. (2017): Utjecaj strukture imovine na ocjenu likvidnosti, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, No. 23,2017., str. 235

⁷⁴ OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str.4, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)

zaposlenosti, potpuni otpis ili odgodu poreza i doprinosa do izuzetno povoljnih kredita poduzetnicima.

Za preživljavanje malih poduzetnika u Hrvatskoj zasigurno su najznačajnije Vladine mjere za zadržavanje postojećih radnih mjesta, kroz isplatu minimalnih plaća u trajanju od tri mjeseca, početno od 3.250 HRK po radniku za ožujak, a potom za travanj i svibanj 4.000 HRK. Te mjere su od 23.ožujka 2020.godine bile dostupne poslodavcima za pokrivanje plaća radnika u sektorima smještaja, hrane i pića, prijevoza i ostalim sektorima koji su najviše pogođeni krizom.⁷⁵

Vlada je izdašnim potporama nastojala održati poslovanje poduzeća u uvjetima pandemije ali učinci takvih mjera još uvijek nisu dovoljno istraženi, stoga ova hipoteza pretpostavlja da korištenje COVID-19 mjera i potpora države pozitivno utječe na očuvanje radnih mjesta i ublažavanje negativnih utjecaja izazvanih pandemijom koronavirusa.

3.1.2. Metode istraživanja

Metode istraživanja koje su korištene pri izradi diplomskog rada su korištene u teorijskom i praktičnom dijelu rada.

Prilikom izrade ovog rada koristile su se sljedeće metode:

- **metoda indukcije:** donošenje zaključaka o općem sudu na temelju pojedinačnih činjenica o utjecajima kriza na mala i srednja poduzeća
- **metoda dedukcije:** deduktivna metoda je sustavna i dosljedna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojemu se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni. Iz općih postavki dolazi se do konkretnih pojedinačnih zaključaka, iz jedne ili više tvrdnji izvodi se neka nova tvrdnja koja proizlazi iz prethodnih tvrdnji.
- **metoda analize:** postupak raščlanjivanja složenih pojmova, sudova i zaključaka na jednostavnije sastavne dijelove, koje će se u radu koristiti za analizu utjecaja pandemije COVID-19 na poslovanje malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj.
- **povijesna metoda:** navođenje različitih povijesnih podataka, brojeva i činjenica ponajviše onih vezanih uz mala i srednja poduzeća i Covid-19 krizu.

⁷⁵Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, str. 79-80, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/> (23.05.2021)

- **Metoda dokazivanja:** utvrđivanje istinitosti pojedinih spoznaja, stavova ili teorija vezanih za definiranje stanja o malom i srednjem poduzetništvu i utjecaju pandemije na poslovanje.
- **metoda kompilacije:** postupak preuzimanja tuđih rezultata znanstveno istraživačkog rada, odnosno tuđih opažanja, stavova, zaključaka i spoznaja. Ova metoda se upotrebljava u radu s kombinacijom drugih metoda rada u funkciji analize prikupljenih rezultata istraživanja koja su provedena prije i poslije pandemije.⁷⁶

3.2. Analiza utjecaja pandemije na uspješnost poslovanja malih poduzeća

Kako bi se ispitao utjecaj pandemije COVID-19 na uspješnost poslovanja malih i srednjih poduzeća, provelo se istraživanje na 927 malih i 156 srednji poduzeća Splitsko-dalmatinske županije za koja su podaci o broju zaposlenih te vrijednosti pokazatelja tekuće likvidnosti za period od 2018. – 2020. bili dostupni te su rezultati istraživanja su prikazani kao cjelina.

Prema tablici 5 prosječan koeficijent tekuće likvidnosti u analiziranim malim i srednjim poduzećima u 2018. godini iznosio je 2,67, dok se u 2019. godini smanjio na 2,62 da bi se u 2020. godini ponovno povećao na 3,19. Promatrajući medijalne vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti, u 2018. godini polovina malih i srednjih poduzeća imala je vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti od 1,54 i viši (uz interkvartilni rang 0,99-2,80), u 2019. godini 1,55 i viši (uz interkvartilni rang 1,00-2,97) da bi u 2020. vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti za polovinu malih i srednjih poduzeća bila 1,73 i viša (uz interkvartilni rang 1,01-3,46). U 2020. godini 25% promatranih poduzeća ima vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti 3,46 i višu, u odnosu na 2019. godinu gdje ista vrijednost iznosi 2,97.

⁷⁶Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka

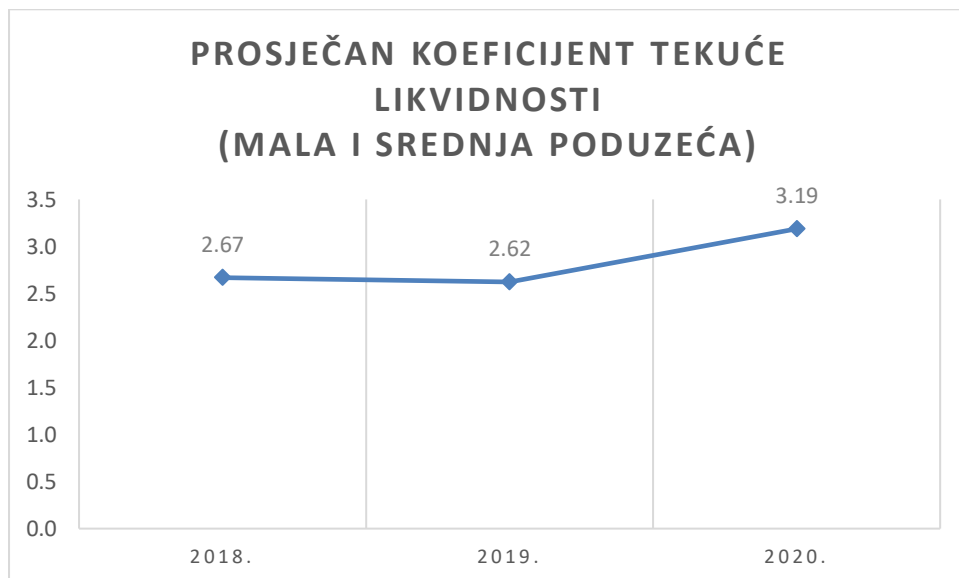
Tablica 4: Pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.)

	Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)	Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)	Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.)	Stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti (2019.)	Stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti (2020.)
Mean	2.67	2.62	3.19	.1926	.2713
Median	1.54	1.55	1.73	.0232	.0923
Std. Deviation	3.816	3.149	4.913	1.7429	1.0583
Minimum	.003	.003	.008	-.9760	-.9419
Maximum	44.8	32.6	59.2	35.9588	18.6117
Percentiles					
25	.99	1.00	1.01	-.1509	-.1127
50	1.54	1.55	1.73	.0232	.0923
75	2.80	2.97	3.46	.2495	.4200

Izvor: izrada autora

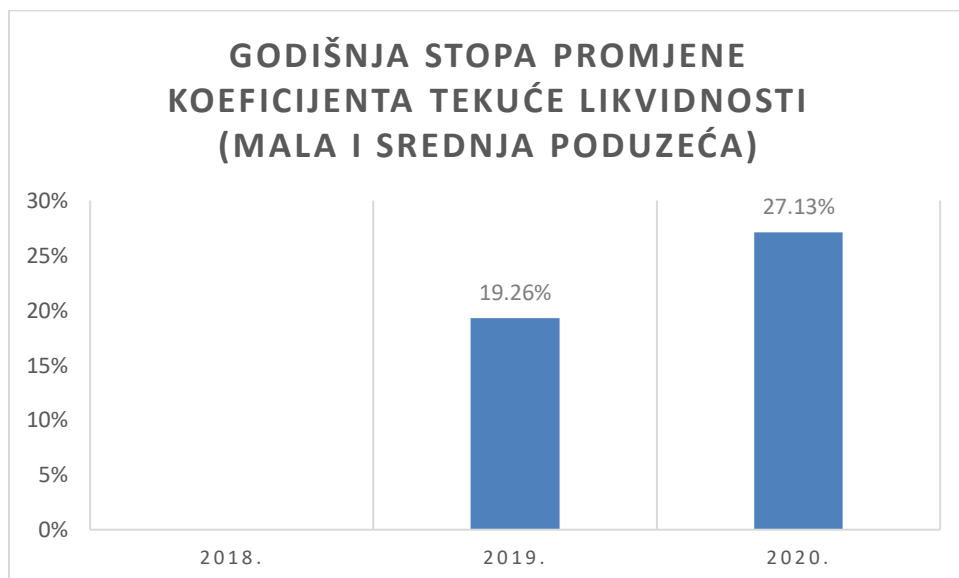
Koeficijent tekuće likvidnosti u analiziranim poduzećima se u 2019. godini povećao u prosjeku za 19,3% u odnosu na 2018. godinu. Za polovinu promatranih poduzeća koeficijent tekuće likvidnosti povećao se za 2,32% ili više u 2019. godini. Najveći uočeni pad koeficijenta tekuće likvidnosti po poduzeću iznosio je 97,6% dok je najviši rast koeficijenta tekuće likvidnosti iznosio 3595,88% u istoj godini. Promatrajući 2020. godinu, vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti u promatranim poduzećima je rasla u prosjeku za 27,13% u odnosu na 2019. godinu, dok je najviši uočeni rast iznosio 1861,17%. U 2019. godini, 25% promatranih malih i srednjih poduzeća, u odnosu na prethodnu godinu, imalo je porast koeficijenta tekuće likvidnosti od 24,95% ili veći u usporedbi s 2020. godinom gdje je 25% poduzeća imalo porast koeficijenta tekuće likvidnosti od 42% ili veći.

Slika 1: Prosječan koeficijent tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Slika 2: Prosječna godišnja stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Tablica 5: Pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.)

DJELATNOST	Koeficijent	Koeficijent	Koeficijent	Stopa	Stopa
	tekuće	tekuće	tekuće	promjene	promjene
	likvidnosti	likvidnosti	likvidnosti	koeficijent	koeficijent
	(2018.)	(2019.)	(2020.)	a tekuće	a tekuće
	Mean	Mean	Mean	likvidnosti	likvidnosti
				(2019.)	(2020.)
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	3.18	3.91	4.36	.2313	.2501
RUDARSTVO I VAĐENJE	2.35	2.21	2.51	.0663	.2739
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	2.77	2.53	2.67	.0771	.1292
OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJA	2.25	3.05	2.20	.2165	-.2359
OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	2.28	2.10	1.99	-.0073	-.0135
GRAĐEVINARSTVO	2.01	2.11	2.69	.3099	.2320
TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	3.03	2.83	3.47	.0836	.3428
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	2.63	2.70	3.95	.0717	.3571
DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	2.70	2.47	3.41	.3145	.3748
INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	3.27	3.73	3.84	.1615	.1152
FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	24.36	32.60	40.47	.3385	.2413
POSLOVANJE NEKRETNINAMA	3.16	3.55	5.31	.1741	.6835
STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	3.75	3.85	4.39	.1089	.2045
ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	1.77	1.90	1.94	.1486	.0185
OBRAZOVANJE	1.96	1.99	2.93	1.4632	.8591
DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	2.15	2.10	3.27	-.0006	.8531
UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	3.55	3.57	5.42	.4169	.5867
OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	2.08	2.23	1.82	.1457	.0305

Izvor: Izrada autora

Promatrajući prosječne vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti te prosječnu stopu promjene u malim i srednjim poduzećima prema vrsti djelatnosti (2018. – 2020.), koje su većinom u porastu, vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije je palau prosjeku za 23,59% u odnosu na 2019. godinu. Pad od 1,35% je zamijećen i u djelatnosti opskrbe vodom, uklanjanja otpadnih voda, gospodarenja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša. Najviši prosječni rast koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na prethodnu imaju djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (85,31%) te obrazovanja (85,91%).

Tablica 6: Wilcoxon test ekvivalentnih parova

		N	MeanRank	SumofRanks	Z	p
Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) -	Negative Ranks	418 ^a	513.83	214780.00	-7.561	.000
	PositiveRanks	663 ^b	558.13	370041.00		
Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)	Ties	2 ^c				
	Total	1083				
Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) -	Negative Ranks	403 ^d	497.29	200406.50	-9.041	.000
	PositiveRanks	680 ^e	568.50	386579.50		
Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)	Ties	0 ^f				
	Total	1083				

a. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) < Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)

b. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) > Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)

c. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) = Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)

d. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) < Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)

e. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) > Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)

f. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) = Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)

Izvor: izrada autora

Wilcoxon test ekvivalentnih parova korišten je da bi se provjerilo da li je porast koeficijenta tekuće likvidnosti u u 2020. godini statistički značajan. Utvrđeno je statistički značajno povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na 2018. godinu ($Z=-7,561$; $p<0,05$). Medijan koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini (1,73) je značajno veći od medijana tekuće likvidnosti u 2018. godini (1,54). Nadalje, utvrđeno je i statistički značajno povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu ($Z=-9,041$; $p<0,05$). Medijan koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini (1,73) je značajno veći od medijana tekuće likvidnosti u 2019. godini (1,55). Prema navedenom, može se reći da je pandemija COVID-19 značajno je utjecala na poslovanje sektora malih i srednjih poduzeća mjereno koeficijentom tekuće likvidnosti, te se hipoteza H_0 može prihvatiti.

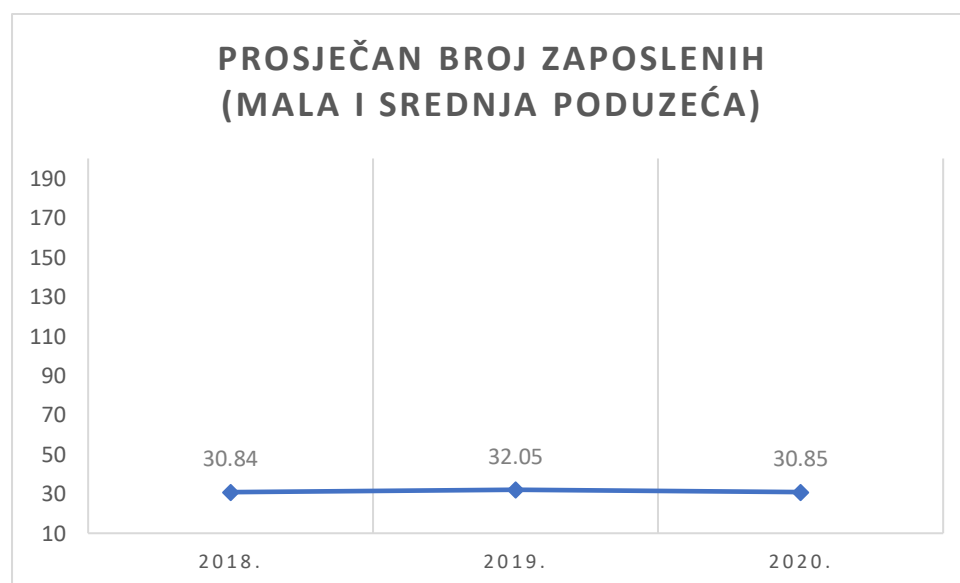
Prema tablici 7 prosječan broj zaposlenih u promatranim malim i srednjim poduzećima u 2018. godini iznosio je 30,84, dok se u 2019. godini povećao na 32,05 da bi se u 2020. godini smanjio na 30,85. Promatrajući medijalne vrijednosti broja zaposlenih, u 2018. godini polovina malih i srednjih poduzeća imala je 19 i više zaposlenih (uz interkvartilni rang 13-32), u 2019. godini 20 i više zaposlenih (uz interkvartilni rang 14-34) da bi u 2020. ta vrijednost bila opet 19 i više zaposlenih (uz interkvartilni rang 13-34). U 2019. i 2020. godini 25% promatranih poduzeća ima 34 i više zaposlenih.

Tablica 7: Deskriptivni pokazatelji broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.)

		Broj zaposlenih (2018.)	Broj zaposlenih (2019.)	Broj zaposlenih (2020.)	Stopa promjene broja zaposlenih (2019.)	Stopa promjene broja zaposlenih (2020.)
Mean		30.84	32.05	30.85	.0704	-.0123
Median		19.00	20.00	19.00	.0000	.0000
Std. Deviation		33.327	33.842	32.353	.2805	.1910
Minimum		10	10	10	-.6429	-.6316
Maximum		244	247	245	4.3684	1.2500
Percentiles	25	13.00	14.00	13.00	-.0316	-.0909
	50	19.00	20.00	19.00	.0000	.0000
	75	32.00	34.00	34.00	.1111	.0606

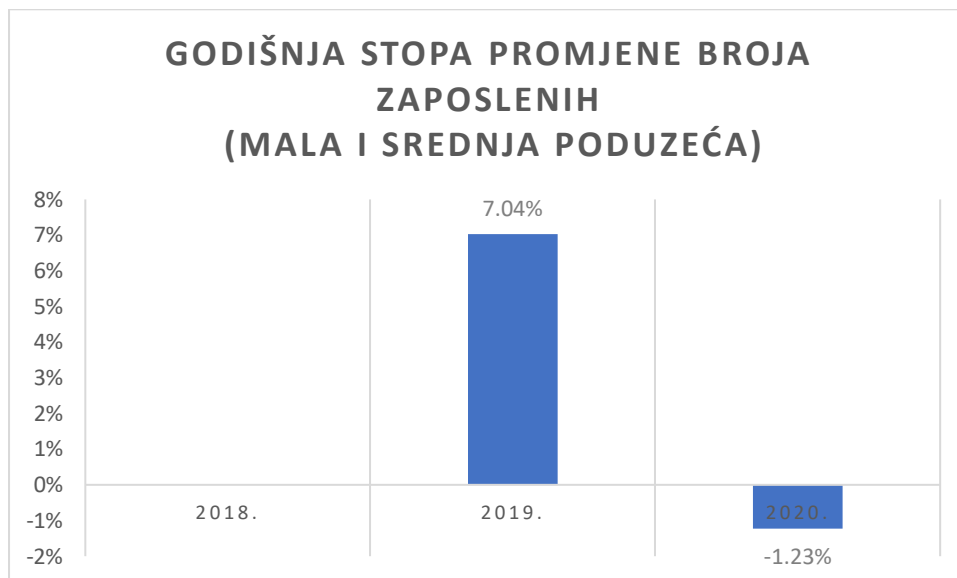
Izvor: izrada autora

Slika 3: Prosječan broj zaposlenih u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Slika 4: Prosječna godišnja stopa promjene broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Broj zaposlenih u analiziranim poduzećima se u 2019. godini povećao u prosjeku za 7,04% u odnosu na 2018. godinu. Za polovinu promatranih poduzeća broj zaposlenih ostao je isti ili je rastao u 2019. godini. Najveći uočeni pad broja zaposlenih po poduzeću iznosio je 64,29% dok je najviši rast broja zaposlenih iznosio 436,84%. Promatrajući 2020. godinu, broj zaposlenih u promatranim poduzećima se smanjio u prosjeku za 1,23% u odnosu na 2019. godinu, dok je najviši uočeni rast broja zaposlenih iznosio 125%. U 2019. godini 25% promatranih malih i srednjih poduzeća, u odnosu na prethodnu godinu, imalo je pad broja zaposlenih od 3,16% ili veći u usporedbi s 2020. godinom gdje je 25% poduzeća imalo pad broja zaposlenih od 9,09% ili veći.

Tablica 8: Pokazatelji broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.)

DJELATNOST	Broj zaposlenika (2018.)	Broj zaposlenika (2019.)	Broj zaposlenika (2020.)	Stopa promjene broja zaposlenih (2019.)	Stopa promjene broja zaposlenih (2020.)
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	38.40	41.53	45.13	.0724	.0774
RUDARSTVO I VAĐENJE	27.33	27.33	27.50	.0624	.0499
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	32.99	33.60	32.20	.0854	-.0051
OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJA	27.67	27.00	26.67	-.0032	.0026
OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	43.68	42.00	43.15	.0122	.0300
GRAĐEVINARSTVO	31.22	32.19	33.33	.0712	.0479
TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	28.62	29.40	29.14	.0364	-.0082
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	28.73	29.23	26.77	.0457	-.0197
DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	32.97	35.55	29.17	.0892	-.1236
INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	25.39	27.94	29.03	.1411	.0128
FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	11.00	11.00	10.00	.0000	-.0909
POSLOVANJE NEKRETNINAMA	22.64	24.55	25.18	.1104	.0501
STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	19.78	21.18	21.90	.1158	.0254
ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	39.79	43.26	40.34	.1120	-.0771
OBRAZOVANJE	22.64	23.89	25.00	.0144	.0700
DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	21.07	21.44	21.52	.0126	.0125
UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	47.64	47.64	43.09	.0302	-.1031
OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	27.00	30.45	26.00	.0842	-.0840

Izvor: Izrada autora

Promatrajući prosječne vrijednosti broja zaposlenih te prosječnu stopu promjene u malim i srednjim poduzećima prema vrsti djelatnosti u 2019. u odnosu na 2018. godinu, broj zaposlenih je rastao. Najveći pad broja zaposlenih u 2020. u odnosu na 2019. godinu zamijećen je u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (12,36%), umjetnosti, zabave i rekreacije (10,31%), zatim financijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja (9,09%), ostalim uslužnim djelatnostima (8,4%), administrativnim i pomoćnim uslužnim djelatnostima (7,71%), djelatnosti prijevoza i skladištenja (1,97%), trgovini na veliko i na malo (0,82%) te prerađivačkoj industriji (0,51%).

Tablica 9: Wilcoxon test ekvivalentnih parova

		N	MeanRank	SumofRanks	Z	p
Broj zaposlenih (2020.) –	Negative Ranks	438 ^a	469.15	205489.00	-1.343	.179
	PositiveRanks	492 ^b	462.25	227426.00		
Broj zaposlenih (2018.)	Ties	153 ^c				
	Total	1083				
Broj zaposlenih (2020.) –	Negative Ranks	460 ^d	429.92	197765.00	-5.272	.000
	PositiveRanks	347 ^e	369.63	128263.00		
Broj zaposlenih (2019.)	Ties	276 ^f				
	Total	1083				

a. Broj zaposlenih (2020.) < Broj zaposlenih (2018.)

b. Broj zaposlenih (2020.) > Broj zaposlenih (2018.)

c. Broj zaposlenih (2020.) = Broj zaposlenih (2018.)

d. Broj zaposlenih (2020.) < Broj zaposlenih (2019.)

e. Broj zaposlenih (2020.) > Broj zaposlenih (2019.)

f. Broj zaposlenih (2020.) = Broj zaposlenih (2019.)

Izvor: izrada autora

Wilcoxon test ekvivalentnih parova korišten je da bi se provjerilo da li je pad broja zaposlenih u 2020. godini statistički značajan. Nije utvrđena statistički značajna razlika u broju zaposlenih u malim i srednjim poduzećima 2018. i 2020. godine. Utvrđeno je statistički značajno smanjenje broja zaposlenih u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu ($Z=-5.272$; $p<0,05$). Medijan broja zaposlenih u 2020. (19) godini je značajno manji od medijana broja zaposlenih u 2019. godini (20). Uz prosječan pad broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima od 1,23% u 2020. godini u odnosu na prethodnu, te nedostatak informacije o tome dali su analizirana poduzeća koristila potpore za očuvanje radnih mjesta i ublažavanje negativnih utjecaja izazvanih pandemijom koronavirusa, hipoteza H1 se može djelomično prihvatiti.

Kako bi se ispitao utjecaj pandemije COVID-19 na poslovanje sektora mikro poduzeća, ista su se posebno izdvojila u istraživanju koje je obuhvatilo 6393 mikro poduzeća Splitsko-dalmatinske županije za koja su podaci o broju zaposlenih te vrijednosti pokazatelja tekuće likvidnosti za period od 2018. – 2020. bili dostupni.

Prema tablici 10 prosječan koeficijent tekuće likvidnosti u analiziranim mikro poduzećima u 2018. godini iznosio je 2,99, dok se u 2019. godini povećao na 3,15 da bi se u 2020. godini ponovno povećao na 3,59. Promatrajući medijalne vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti, u 2018. godini polovina mikro poduzeća imala je vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti od 1,30 i viši (uz interkvartilni rang 0,61-2,87), u 2019. godini 1,33 i viši (uz interkvartilni rang 0,60-3,03) da bi u 2020. vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti za polovinu mikro poduzeća bila 1,34 i viša (uz interkvartilni rang 0,51-3,32). U 2020. godini 25% promatranih poduzeća ima vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti 3,32 i višu, u odnosu na 2019. godinu gdje ista vrijednost iznosi 3,03.

Tablica 10: Deskriptivni pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u mikro poduzećima (2018. – 2020.)

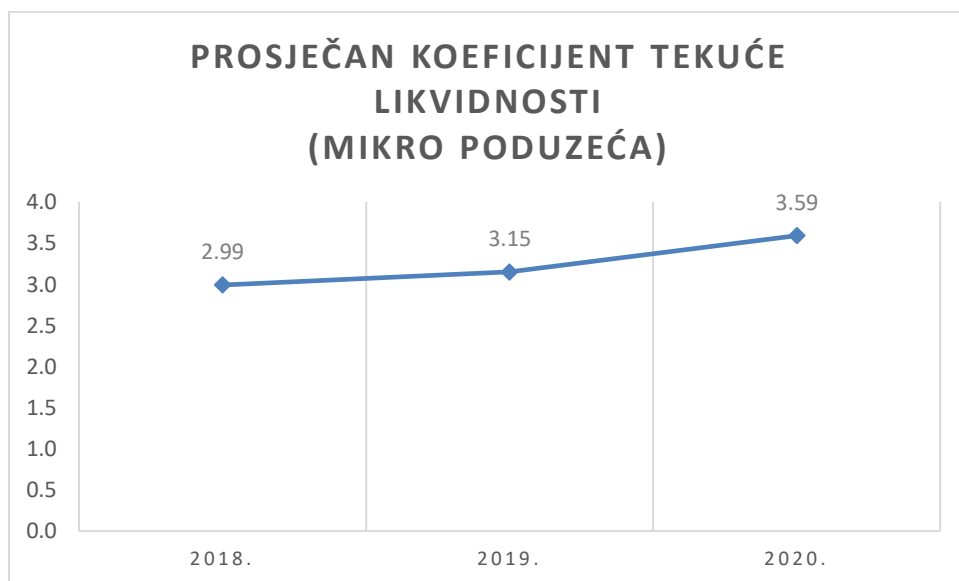
	Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)	Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)	Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.)	Stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti (2019.)	Stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti (2020.)
Mean	2.99	3.15	3.59	1.0711	.9351
Median	1.30	1.33	1.34	.0300	.0058
Std. Deviation	6.254	6.233	7.557	15.5207	17.1007
Minimum	.000	.000	.000	-1.0000	-1.0000
Maximum	96.6	99.6	96.3	914.0000	1188.8000
Percentiles					
25	.61	.60	.51	-.2327	-.2790
50	1.30	1.33	1.34	.0300	.0058
75	2.87	3.03	3.32	.3766	.3744

Izvor: izrada autora

Koeficijent tekuće likvidnosti u analiziranim poduzećima se u 2019. godini povećao u prosjeku za 107,1% u odnosu na 2018. godinu. Za polovinu promatranih poduzeća koeficijent tekuće likvidnosti povećao se za 3% ili više u 2019. godini. Najveći uočeni pad koeficijenta tekuće likvidnosti po poduzeću iznosio je 100% dok je najviši rast koeficijenta tekuće likvidnosti iznosio 91400% u istoj godini. Promatrajući 2020. godinu, vrijednost koeficijenta

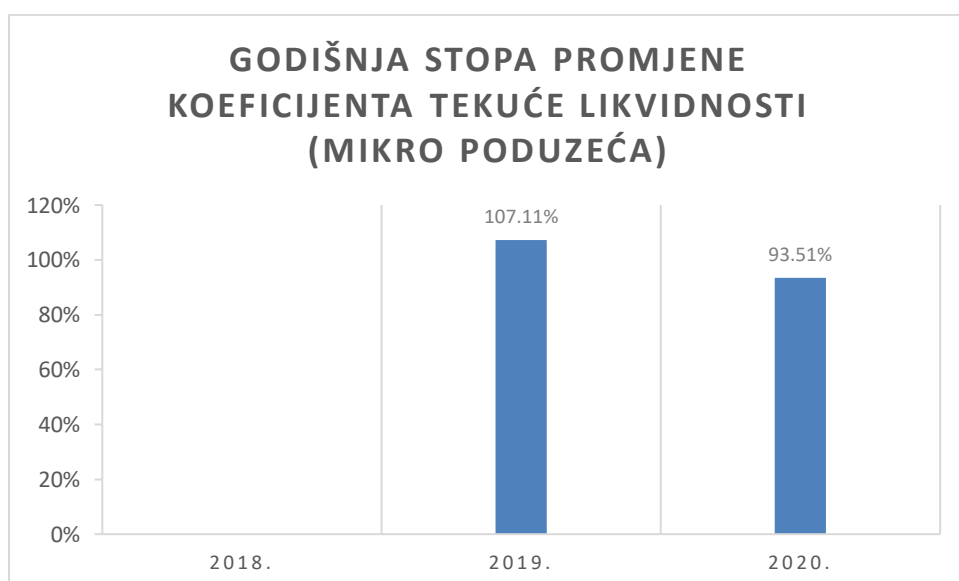
tekuće likvidnosti u promatranim poduzećima je rasla u prosjeku za 93,51% u odnosu na 2019. godinu. U 2019. godini, 25% promatranih mikro poduzeća, u odnosu na prethodnu godinu, imalo je porast koeficijenta tekuće likvidnosti od 37,66% ili veći u usporedbi s 2020. godinom gdje je 25% poduzeća imalo porast koeficijenta tekuće likvidnosti od 37,44% ili veći.

Slika 5: Prosječan koeficijent tekuće likvidnosti u mikro poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Slika 6: Prosječna godišnja stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti u mikro poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Tablica 11: Pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u mikro poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.)

DJELATNOST	Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)	Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)	Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.)	Stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti (2019.)	Stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti (2020.)
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	2.66	3.33	2.64	.4642	1.1648
RUDARSTVO I VAĐENJE	3.34	2.41	4.83	.0712	.5764
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	2.83	3.11	3.43	.4720	.7489
OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJA	3.08	3.42	3.24	.7548	.4010
OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	2.63	2.09	2.94	.1173	1.0144
GRAĐEVINARSTVO	2.55	2.88	3.24	.7230	.6093
TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	2.71	2.61	3.18	.2992	1.3843
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	2.33	2.16	2.87	4.6871	.6583
DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	2.92	3.23	3.03	1.1826	.5283
INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	4.75	5.85	6.92	2.2837	.4206
FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	10.14	6.59	11.96	-.1356	.8061
POSLOVANJE NEKRETNINAMA	3.02	3.17	3.48	1.8431	2.0573
STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	3.93	4.30	5.17	.8984	.8876
ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	3.27	2.98	2.90	1.2218	.7350
OBRAZOVANJE	2.51	3.14	2.94	1.1522	4.9378
DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	3.20	2.80	3.91	1.3093	.5468
UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	2.15	2.41	4.48	.5097	.4345
OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	1.64	1.62	1.64	1.2592	1.1841

Izvor: Izrada autora

Promatrajući prosječne vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti te prosječnu stopu promjene u mikro poduzećima prema vrsti djelatnosti (2018. – 2020.), uočava se porast vrijednosti koeficijenata tekuće likvidnosti za sve djelatnosti u 2020. godini u odnosu na prethodnu godinu. Najviši prosječni rast koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na prethodnu imaju djelatnosti obrazovanja (493,78%) te poslovanja nekretninama (205,73%).

Tablica 12: Wilcoxon test ekvivalentnih parova

		N	MeanRank	SumofRanks	Z	P
Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) -	Negative Ranks	3036 ^a	2968.30	9011756.50	-7.905	.000
	PositiveRanks	3343 ^b	3391.34	11337253.50		
Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)	Ties	14 ^c				
	Total	6393				
Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) -	Negative Ranks	3141 ^d	2986.82	9381594.50	-5.166	.000
	PositiveRanks	3227 ^e	3376.91	10897301.50		
Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)	Ties	25 ^f				
	Total	6393				

a. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) < Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)

b. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) > Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)

c. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) = Koeficijent tekuće likvidnosti (2018.)

d. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) < Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)

e. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) > Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)

f. Koeficijent tekuće likvidnosti (2020.) = Koeficijent tekuće likvidnosti (2019.)

Izvor: izrada autora

Wilcoxonovim testom ekvivalentnih parova utvrđeno je statistički značajno povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti za veći broj mikro poduzeća u 2020. godini u odnosu na 2018. godinu ($Z=-7,905$; $p<0,05$). Nadalje, utvrđeno je i statistički značajno povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu ($Z=-5,166$; $p<0,05$). Prema navedenom, može se reći da je pandemija COVID-19 značajno utjecala na poslovanje sektora mikro poduzeća mjereno koeficijentom tekuće likvidnosti, te se hipoteza H_0 može prihvatiti.

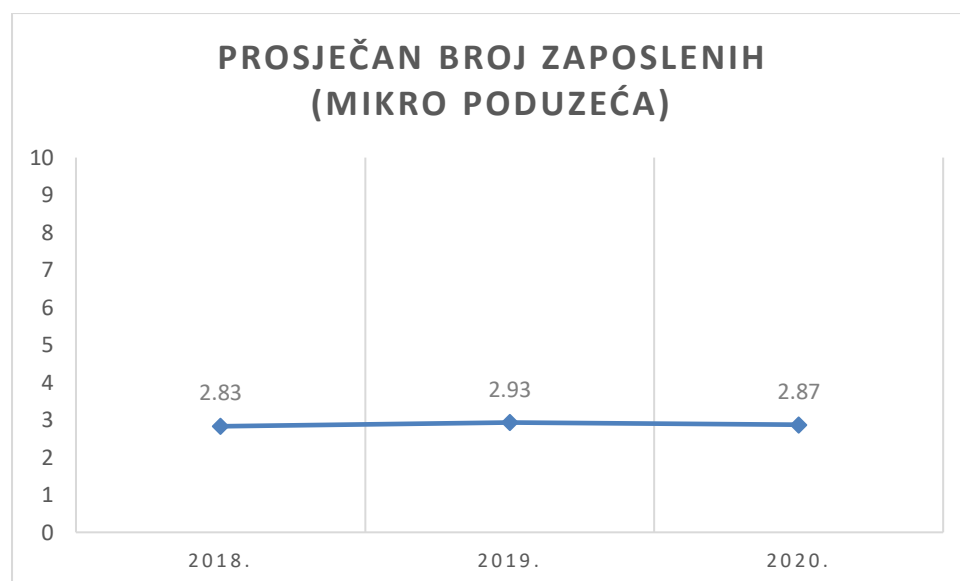
Prema tablici 13 promatrajući medijalne vrijednosti broja zaposlenih, za sve tri promatrane godine (2018. – 2020.) polovina mikro poduzeća imala je 2 ili više zaposlenih (uz interkvartilni rang 1-4). Nadalje, za sve tri promatrane godine, 25% promatranih poduzeća ima 4 i više zaposlenih.

Tablica 13: Deskriptivni pokazatelji broja zaposlenih u mikro poduzećima (2018. – 2020.)

	Broj zaposlenih (2018.)	Broj zaposlenih (2019.)	Broj zaposlenih (2020.)	Stopa promjene broja zaposlenih (2019.)	Stopa promjene broja zaposlenih (2020.)
Mean	2.83	2.93	2.87	.1075	.0330
Median	2.00	2.00	2.00	.0000	.0000
Std. Deviation	2.014	2.061	2.029	.5206	.3909
Minimum	1	1	1	-.8750	-.8889
Maximum	9	9	9	8.0000	6.0000
Percentiles	25	1.00	1.00	.0000	.0000
	50	2.00	2.00	.0000	.0000
	75	4.00	4.00	.0000	.0000

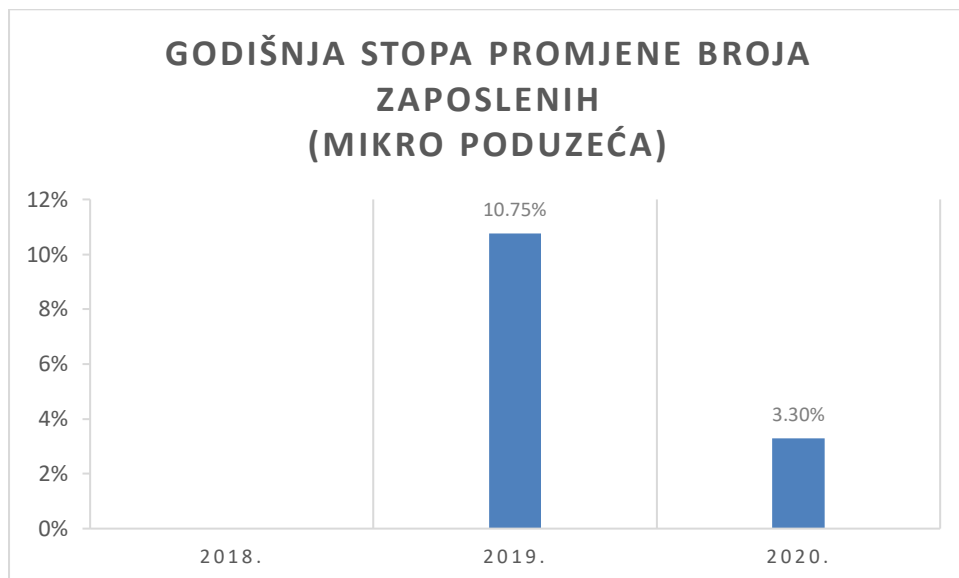
Izvor: izrada autora

Slika 7: Prosječan broj zaposlenih u mikro poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Slika 8: Prosječna godišnja stopa promjene broja zaposlenih u mikro poduzećima (2018. – 2020.)

Izvor: izrada autora

Broj zaposlenih u promatranim mikro poduzećima se u 2019. godini povećao u prosjeku za 10,75% u odnosu na 2018. godinu. Za polovinu promatranih poduzeća broj zaposlenih ostao je isti ili je rastao u 2019. godini. Najveći uočeni pad broja zaposlenih po poduzeću iznosio je 87,5% dok je najviši rast broja zaposlenih iznosio 800%. Promatrajući 2020. godinu, broj zaposlenih u promatranim poduzećima je rastao u prosjeku za 3,30% u odnosu na 2019. godinu. U 2019. i 2020. godini 50% promatranih mikro poduzeća, u odnosu na prethodnu godinu, nije imalo promjene po pitanju broja zaposlenih.

Tablica 14: Pokazatelji broja zaposlenih u mikro poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.)

DJELATNOST	Broj zaposlenika (2018.) Mean	Broj zaposlenika (2019.) Mean	Broj zaposlenika (2020.) Mean	Stopa promjene broja zaposlenih (2019.) Mean	Stopa promjene broja zaposlenih (2020.) Mean
POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	2.98	2.91	2.96	.0332	.0553
RUDARSTVO I VAĐENJE	4.27	4.47	4.40	.0840	.0345
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	2.97	3.03	3.05	.0828	.0781
OPSKRBA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM, PLINOM, PAROM I KLIMATIZACIJA	1.44	1.56	1.78	.0556	.5000
OPSKRBA VODOM; UKLANJANJE OTPADNIH VODA, GOSPODARENJE OTPADOM TE DJELATNOSTI SANACIJE OKOLIŠA	3.37	3.26	3.32	-.0276	.0066
GRAĐEVINARSTVO	3.05	3.24	3.35	.1591	.0941
TRGOVINA NA VELIKO I NA MALO; POPRAVAK MOTORNIH VOZILA I MOTOCIKALA	2.98	3.01	2.94	.0575	.0139
PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	2.60	2.76	2.64	.1644	.0287
DJELATNOSTI PRUŽANJA SMJEŠTAJA TE PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANE	3.10	3.28	2.88	.1726	-.0271
INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	2.55	2.68	2.74	.1226	.0334
FINANCIJSKE DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIGURANJA	3.20	3.25	3.30	.0544	.0549
POSLOVANJE NEKRETNINAMA	2.05	2.16	2.00	.1140	-.0133
STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELATNOSTI	2.55	2.64	2.66	.0921	.0407
ADMINISTRATIVNE I POMOĆNE USLUŽNE DJELATNOSTI	2.60	2.70	2.52	.1004	-.0188
OBRAZOVANJE	3.11	3.14	3.19	.0320	.0281
DJELATNOSTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOCIJALNE SKRBI	3.27	3.49	3.61	.1718	.0540
UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	2.09	2.15	2.21	.0609	.1043
OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	2.55	2.61	2.60	.0938	.0477

Izvor: Izrada autora

Promatrajući prosječne vrijednosti broja zaposlenih te prosječnu stopu promjene u mikro poduzećima prema vrsti djelatnosti u 2019. u odnosu na 2018. godinu, broj zaposlenih je rastao. Pad broja zaposlenih u mikro poduzećima u 2020. u odnosu na 2019. godinu zamijećen je u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (2,71%), administrativnim i pomoćnim uslužnim djelatnostima (1,88%) te poslovanju nekretninama (1,33%).

Tablica 15: Wilcoxon test ekvivalentnih parova

		N	MeanRank	SumofRanks	Z	p
Broj zaposlenih (2020.) –	Negative Ranks	1391 ^a	1466.92	2040485.00	-2.952	.003
	PositiveRanks	1556 ^b	1480.33	2303393.00		
Broj zaposlenih (2018.)	Ties	3446 ^c				
	Total	6393				
Broj zaposlenih (2020.) –	Negative Ranks	1147 ^d	1081.22	1240158.00	-5.134	.000
	PositiveRanks	954 ^e	1014.67	967993.00		
Broj zaposlenih (2019.)	Ties	4292 ^f				
	Total	6393				

a. Broj zaposlenih (2020.) < Broj zaposlenih (2018.)

b. Broj zaposlenih (2020.) > Broj zaposlenih (2018.)

c. Broj zaposlenih (2020.) = Broj zaposlenih (2018.)

d. Broj zaposlenih (2020.) < Broj zaposlenih (2019.)

e. Broj zaposlenih (2020.) > Broj zaposlenih (2019.)

f. Broj zaposlenih (2020.) = Broj zaposlenih (2019.)

Izvor: izrada autora

Wilcoxonovim test ekvivalentnih parova utvrđena je statistički značajna razlika u broju zaposlenih u mikro poduzećima 2018. i 2020. godine te 2019. i 2020. godine. Statistički je značajno više mikro poduzeća koja imaju veći broj zaposlenih u 2020. godini u odnosu na 2018. godinu ($Z=-2,952$; $p<0,05$) te onih koja imaju manji broj zaposlenih u 2020. godini u odnosu na 2019. ($Z=-5,134$; $p<0,05$). Zbog nedostatka informacije o tome dali su analizirana mikro poduzeća koristila potpore za očuvanje radnih mjesta i ublažavanje negativnih utjecaja izazvanih pandemijom koronavirusa, hipoteza H1 se može djelomično prihvatiti.

3.3. Stavovi malih poduzetnika u odnosu na raspoložive potpore

Istraživanje se temelji na prikupljenim podacima o percepciji poduzetnika na utjecaj pandemije Covid-19 na njihovo poslovanje. U istraživanju su navedeni stavovi poduzetnika o utjecaju krize na poslovanje, kao i mjere potpore države koje je odabrano poduzeće koristilo.

Cilj ove studije slučaja je ispitati utjecaj pandemije COVID-19 i analizirati utjecaj pandemije na uspješnost poslovanja malih i srednjih poduzeća. Cilj je analizirati razvojne mogućnosti poduzeća u post-pandemijskom razdoblju te istražiti strategije koje je poduzeće koristilo kako bi se prilagodilo novonastalim uvjetima na tržištu.

Za potrebe istraživanja odabrano je poduzeće koje prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD) obavlja djelatnosti I 56 Djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića. Poduzeće je osnovano 2017.godine i posluje u samom centru grada Splita. Prema broju zaposlenih pripada mikro poduzećima i zajedno sa vlasnikom ima 7 zaposlenih. Otkada je započelo sa radom u 2017.godini pa sve do početka pandemije poduzeće nije imalo financijskih poteškoća. Isto tako, od osnivanja poduzeće nije mijenjalo broj zaposlenih.

Za vrijeme 2020. godine odabrano poduzeće je šokirala dosad neviđena kriza izazvana virusom Covid- 19. Nekoliko mjeseci u Hrvatskoj je bio potpuni lockdown i na snazi su bile zabrane rada u pojedinim djelatnostima. To je uzrokovalo veliki pad prometa, troškovi su se gomilali i poduzeće se našlo u jakoj lošoj financijskoj situaciji. To potvrđuju i rezultati godišnjeg financijskog izvještaja gdje je vidljivo smanjenje godišnjih prihoda, ostvarenja gubitka tekuće godine kao i niski koeficijenti likvidnosti.

Poslovni prihodi čine jedan od najvažnijih pokazatelja o veličini i uspješnosti određenog poduzeća. Za odabrano poduzeće, u odnosu na 2019. godinu, poslovni prihodi u 2020. godini smanjili su se za više od 500%. S druge strane tekući troškovi su se nastavili i tako doveli u pitanje opstanak poduzeća. Za razliku od 2019. godine gdje je ostvarena dobit od 33.874kn, u 2020. godini ostvaren je gubitak od 390.682kn. Sve navedeno upućuje na ozbiljne probleme i posljedice koje ova kriza nosi sa sobom.

Koeficijent tekuće likvidnosti u 2019. godini iznosio je 0,85, dok je u 2020. godini taj koeficijent iznosio je niskih 0,11. Iako je u 2019. godini taj pokazatelj bio veći, u obje promatrane godine nalazi se ispod optimalne razine i može se zaključiti da poduzeće nije ostvarivalo zadovoljavajuću sigurnost i uspješnost poslovanja.

Za vrijeme pandemije poduzeće je koristilo samo jednu od mjera potpora države koje su bile na raspolaganju. U 2020. godini poduzeće je pribjeglo korištenju potpora za očuvanje radnih mjesta i koristilo ih je od početka izbijanja pandemije u ožujku 2020. godine pa sve do lipnja 2021. godine.

U razgovoru s poduzetnikom utvrđeni su stavovi o utjecaju i posljedicama korona krize. Poduzetnik vjeruje da mikro poduzeća i poduzetnici nemaju financijski kapacitet da izdrže duži period ovakvog velikog pada prometa i prihoda. Također, ukoliko se pandemija nastavi smatra da će poduzeće biti u stečaju jer neće više biti u mogućnosti niti podmiriti dospelje obveze niti podignuti kredit kod banaka i ostalih financijskih institucija. Unatoč svemu, cjepivo protiv virusa i pozitivni pomaci u 2021. godini u odnosu na prošlu „pandemijsku godinu“ bude poslovni optimizam kod poduzetnika.

3.4. Razvojne mogućnosti malih poduzeća u postpandemijskom razdoblju

Pandemija je promijenila brojne navike potrošača, a naručivanje hrane i ostalih potrepština online postao je hit preko noći. Zbog mjera ograničavanja kretanja i zabrane rada pojedinih djelatnosti poduzeće je koristilo digitalne platforme za dostavu poput aplikacija Glovo i Wolt. Kako je poduzeće bilo prisiljeno zatvoriti fizičke lokacije prodaje, na ovaj način omogućen mu je nastavak poslovanja i održavanje minimalne razine prodaje. Za preživljavanje u postpandemijskom razdoblju, posebno u djelatnostima usko vezanim uz turizam, naglasak se stavlja na pružanju kvalitetne usluge. Nakon završetka lockdown-a poduzeće se fokusiralo na kvalitetu usluge i vješto obučilo svoje zaposlenike i tako spremno dočekalo ovu sezonu. Iako je početak sezone bio popraćen manjim obujmom prodaje, za vrijeme kolovoza ukupni prihodi nadmašili su i 2019. i 2020. godinu zajedno.

4. ZAKLJUČAK

Današnje poduzetništvo u okviru ekonomije Europske unije, gledano globalno, ali i nacionalnih ekonomija pojedinih država, obilježeno je dominantnošću broja malih i srednjih poduzeća. Malo gospodarstvo predstavlja najvažniji segment poduzetničkog djelovanja i odvijanja gospodarskih aktivnosti. Mala i srednja poduzeća glavni su pokretači razvoja i inovacija, značajan su izvor novih radnih mjesta, te pridonose povećanju proizvodnje i konkurentnosti poduzeća. U pravilu, mala i srednja poduzeća nemaju dovoljno financijskih resursa i imaju ograničenu sposobnost upravljanja likvidnošću u odnosu na velika poduzeća, što ih čini financijski krhkima i manje otpornima na krize poput ove uzrokovane virusom Covid-19.

Pandemija je utjecala na brojna negativna kretanja u biznisu te je iz korijena promijenila način poslovanja na globalnoj razini. Višemjesečna panika i nesigurnost paralizirali su ekonomiju, a na samim počecima pojave pandemije brojni sektori bili su pod nekim oblikom blokade što se uvelike odrazilo na brojna negativna kretanja u poslovanju. Izloženost malih i srednjih poduzeća utjecajima krize gurnuli su najveća gospodarstva u veliku recesiju, prijeteci tako potencijalnoj krizi likvidnosti među malim i srednjim poduzećima u velikoj mjeri.

4.1. Glavni rezultati istraživanja

U cilju istraživanja utjecaja pandemije COVID-19 na poslovanje malih i srednjih poduzeća provedeno je istraživanje na uzorku od 7476 poduzeća Splitsko-dalmatinske županije.

Uzimajući u obzir raspodjelu aktivnih poslovnih subjekata po djelatnostima, od ukupnog broja analiziranih malih i srednjih poduzeća, najveći dio njih bavi se prerađivačkom industrijom (19,2%), trgovinom na veliko i na malo (17,9%), građevinarstvom (15,4%) te djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (13,2%). S druge strane, od ukupnog broja analiziranih mikro poduzeća, najveći dio njih bavi se trgovinom na veliko i na malo (20,4%), stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima (16,7%), građevinarstvom (12,7%) te djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (12,1%).

Promatrajući 2020. godinu, vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti u analiziranim malim i srednjim poduzećima je rasla u prosjeku za 27,13% u odnosu na prethodnu godinu. Najviši prosječni rast koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na prethodnu imaju djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi (85,31%) te obrazovanja (85,91%). S druge strane, vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije je pala u prosjeku za 23,59% u odnosu na 2019. godinu. Pad od

1,35% je zamiyećen i u djelatnosti opskrbe vodom, uklanjanja otpadnih voda, gospodarenja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša. Prema navedenom, može se reći da je pandemija COVID-19 značajno je utjecala na poslovanje sektora malih i srednjih poduzeća mjereno koeficijentom tekuće likvidnosti, te se hipoteza H0 može prihvatiti. Prilikom testiranja hipoteze utvrđeno je statistički značajno povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti za mala i srednja poduzeća u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu, stoga se povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti u vrijeme pandemije može objasniti neizvjesnošću koja se događa uslijed krize te nastojanje poduzeća da održe poslovanje stabilnim na način da povećavaju kratkotrajnu imovinu kako bi bili u stanju podmirivati tekuće obveze.

Promatrajući 2020. godinu, broj zaposlenih u malim i srednjim poduzećima se smanjio u prosjeku za 1,23% u odnosu na 2019. godinu. Najveći pad broja zaposlenih u 2020. u odnosu na 2019. godinu zamiyećen je u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (12,36%), umjetnosti, zabave i rekreacije (10,31%), zatim financijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja (9,09%), ostalim uslužnim djelatnostima (8,4%), administrativnim i pomoćnim uslužnim djelatnostima (7,71%), djelatnosti prijevoza i skladištenja (1,97%), trgovini na veliko i na malo (0,82%) te prerađivačkoj industriji (0,51%). Uz prosječan pad broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima od 1,23% u 2020. godini u odnosu na prethodnu, te nedostatak informacije o tome dali su analizirana poduzeća koristila potpore za očuvanje radnih mjesta i ublažavanje negativnih utjecaja izazvanih pandemijom koronavirusa, hipoteza H1 se može djelomično prihvatiti.

Promatrajući 2020. godinu, vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti u analiziranim mikro poduzećima je rasla u prosjeku za 93,51% u odnosu na 2019. godinu. Promatrajući prosječne vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti te prosječnu stopu promjene u mikro poduzećima prema vrsti djelatnosti, uočava se porast vrijednosti koeficijenata tekuće likvidnosti za sve djelatnosti u 2020. godini u odnosu na prethodnu godinu. Najviši prosječni rast koeficijenta tekuće likvidnosti u 2020. godini u odnosu na prethodnu imaju djelatnosti obrazovanja (493,78%) te poslovanja nekretninama (205,73%). Prema navedenom, može se reći da je pandemija COVID-19 značajno utjecala na poslovanje sektora mikro poduzeća mjereno koeficijentom tekuće likvidnosti, te se hipoteza H0 može prihvatiti. Prilikom testiranja hipoteze utvrđeno je statistički značajno povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti za mikro poduzeća u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu, stoga se povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti u vrijeme pandemije može objasniti neizvjesnošću koja se događa uslijed

pandemije te nastojanje poduzeća da održe poslovanje stabilnim na način da povećavaju kratkotrajnu imovinu kako bi bili u stanju podmirivati tekuće obveze.

Promatrajući 2020. godinu, broj zaposlenih u analiziranim mikro poduzećima je rastao u prosjeku za 3,30% u odnosu na 2019. U 2020. godini 50% promatranih mikro poduzeća, u odnosu na prethodnu godinu, nije imalo promjene po pitanju broja zaposlenih. Pad broja zaposlenih u mikro poduzećima u 2020. u odnosu na 2019. godinu zamijećen je u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (2,71%), administrativnim i pomoćnim uslužnim djelatnostima (1,88%) te poslovanju nekretninama (1,33%). Statistički je značajno više mikro poduzeća koja imaju veći broj zaposlenih u 2020. godini u odnosu na 2019. Zbog nedostatka informacije o tome dali su analizirana mikro poduzeća koristila potpore za očuvanje radnih mjesta i ublažavanje negativnih utjecaja izazvanih pandemijom koronavirusa, hipoteza H1 se može djelomično prihvatiti.

Studija slučaja pruža uvid o stavovima i percepciji poduzetnika o utjecaju krize na poslovanje. Poduzetnik je koristio državne potpore za očuvanje radnih mjesta od ožujka 2020. godine pa sve do lipnja 2021. godine. Za odabrano poduzeće vidljivo je smanjenje godišnjih prihoda, ostvarenja gubitka tekuće godine kao i niski koeficijenti likvidnosti u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu. Svaku organizaciju prate razni izazovi i svakodnevne promjene. Stoga je preduvjet opstanka i razvoja svakog poduzeća brza prilagodba poslovanja i fleksibilnost u smislu praćenja tržišnih zaokreta i konkurencije. Kod odabranog poduzeća treba istaknuti iznimno brzu prilagodbu prelasku na on-line poslovanje, što pokazuje veliku fleksibilnost i prilagodljivost novim uvjetima poslovanja te uspješan pokušaj održavanja određene razine potražnje za vrijeme potpunog lockdown-a.

Kako preživjeti u budućem postpandemijskom razdoblju, koji će faktori biti presudni u vremenu koje nas očekuje, u kojim će sektorima gospodarstva biti potrebne brze promjene – samo su neka od pitanja koja će, i znanstvenike i javnost, zaokupljati neko vrijeme.

4.2. Doprinos istraživanja

Glavni doprinosi istraživanja su:

- Prezentiraju se noviji rezultati istraživanja problematike utjecaja pandemije na poslovanje mikro, malih i srednjih poduzeća u Splitsko-dalmatinskoj županiji.
- Istražuje se stanje mikro, malih i srednjih poduzeća u Splitsko-dalmatinskoj županiji prije i u vrijeme pandemije.

- Analiziraju se stavovi poduzetnika u odnosu na učinke institucionalnih mjera i potpora za uspješniji oporavak malih i srednjih poduzeća.
- Analiziraju se stavovi poduzetnika u odnosu na utjecaje pandemije Covid-19 na poslovanje poslovnog subjekta
- Ukazuje se na moguće pravce i aktivnosti koji su usmjereni na oporavak malih i srednjih poduzeća u post-pandemijskom razdoblju.

4.3. Ograničenja istraživanja

Iako rezultati istraživanja jasno ukazuju na utjecaj pandemije na sektor malo gospodarstva, ipak treba imati na umu i postojeća ograničenja ovog istraživanja.

Prvo ograničenje odnosi se na broj poduzeća koji su obuhvaćenim ovim istraživanjem. U istraživanju je sudjelovalo sveukupno 7476 poduzeća, od kojih su 6393 mikro poduzeća, 927 mala poduzeća te 156 srednja poduzeća Splitsko-dalmatinske županije. Ako se uzme u obzir opseg i veličina malih i srednjih poduzeća u cjelom gospodarstvu, ali i na razini županije, veličina uzorka u ovom slučaju nije zadovoljavajuća kako bi se mogli iznijeti zaključci i kao takvi prihvatiti na razini cjelokupnog gospodarstva, odnosno županije.

Ograničenje istraživanja predstavljaju i prikupljeni podacima o percepciji poduzetnika o utjecaju pandemije Covid-19 na njihovo poslovanje. Iako je odabranom poduzeću obećano poštovanje osobnih podataka, ne smije se zanemariti utjecaj društvene poželjnosti odgovora i subjektivnost poduzetnika u davanju odgovora.

Nadalje, ograničenje istraživanja vezuje se i uz nedostatak informacije o korištenju državnih potpora za očuvanje radnih mjesta u odabranom uzorku poduzeća. Upravo zbog toga se ne mogu iznijeti konačni zaključci o utjecaju korištenja Covid-19 mjera te potpora države.

Posljednje ograničenje istraživanja vezuje uz nedostatak prethodnih istraživanja u Hrvatskoj s kojima bi se rezultati provedenog istraživanja mogli uspoređivati.

SAŽETAK

Svrha ovog diplomskog rada je ukazati na značaj malog gospodarstva i donijeti zaključke o utjecaju pandemije Covid-19 na poslovanje malih i srednjih poduzeća. Kao ciljane populacija za potrebe istraživanja izabrana su 7476 poduzeća, od kojih su 1083 mala i srednja poduzeća, te 6393 mikro poduzeća Splitsko-dalmatinske županije. Rezultati dobiveni istraživanjem ukazuju na značajan utjecaj pandemije na poslovanje MSP-ova. Iako nedostaje informacija o korištenju potpora u odabranom uzorku poduzeća, rezultati istraživanja sugeriraju kako je korištenje državnih potpora omogućilo održavanje radnih mjesta te se broj zaposlenih nije značajno mijenjao. U svrhu empirijskog istraživanja na tematiku utjecaja pandemije na poslovanje i preživljavanje u postpandemijskom razdoblju, obrađena je studija slučaja na primjeru odabranog poduzeća.

Ključne riječi: Mala i srednja poduzeća, Covid-19, utjecaj pandemije na poslovanje

SUMMARY

The purpose of this thesis is to point out the importance of small businesses and draw conclusions about the impact of the Covid-19 pandemic on the small and medium enterprises. For the needs of this research the target population was 7476 companies, of which 1083 are small and medium enterprises, and 6393 micro enterprises of the Split-Dalmatia County. The results obtained by the research indicate a significant impact of the pandemic on the business of SMEs. Although there is a lack of information on the use of government supports in the selected sample of companies, the results of the research suggest that the use of government measurements enabled the jobs preservation and the number of employees did not change significantly. For the purpose of empirical research on the impact of pandemics on business and survival in the post-pandemic period, a case study was conducted on the example of a selected company.

Key words: Small and medium enterprises, Covid-19, impact of a pandemic on business

POPIS SLIKA:

Slika 1: Prosječan koeficijent tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.).....	36
Slika 2: Prosječna godišnja stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.).....	36
Slika 3: Prosječan broj zaposlenih u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.).....	39
Slika 4: Prosječna godišnja stopa promjene broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.).....	40
Slika 5: Prosječan koeficijent tekuće likvidnosti u mikro poduzećima (2018. – 2020.).....	44
Slika 6: Prosječna godišnja stopa promjene koeficijenta tekuće likvidnosti u mikro poduzećima (2018. – 2020.).....	44
Slika 7: Prosječan broj zaposlenih u mikro poduzećima (2018. – 2020.).....	47
Slika 8: Prosječna godišnja stopa promjene broja zaposlenih u mikro poduzećima (2018. – 2020.).....	48

POPIS TABLICA:

Tablica 1: MSP u Europskoj uniji	13
Tablica 2: Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2019. godini	14
Tablica 3: Struktura poslovnih subjekata po djelatnosti.....	31
Tablica 4: Pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.).....	35
Tablica 5: Pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u malim i srednjim poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.)	37
Tablica 6: Wilcoxon test ekvivalentnih parova.....	38
Tablica 7: Deskriptivni pokazatelji broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima (2018. – 2020.).....	39
Tablica 8: Pokazatelji broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.).....	41
Tablica 9: Wilcoxon test ekvivalentnih parova.....	42
Tablica 10: Deskriptivni pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u mikro poduzećima (2018. – 2020.).....	43
Tablica 11: Pokazatelji koeficijenta tekuće likvidnosti u mikro poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.).....	45
Tablica 12: Wilcoxon test ekvivalentnih parova.....	46
Tablica 13: Deskriptivni pokazatelji broja zaposlenih u mikro poduzećima (2018. – 2020.)..	47
Tablica 14: Pokazatelji broja zaposlenih u mikro poduzećima prema djelatnosti (2018. – 2020.).....	49
Tablica 15: Wilcoxon test ekvivalentnih parova.....	50

LITERATURA

Knjige:

1. Vidučić Lj. (2005): Mala i srednja poduzeća; Financijski, računovodstveni i pravni aspekti osnivanja i poslovanja, Ekonomski fakultet u Splitu
2. Vuković K. (2012): Mala i srednja poduzeća u Europskoj uniji, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin
3. Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka

Članci:

1. Beck, T., Levine, R. (2003): Small and medium enterprises, growth, and poverty: Cross-country evidence, World Bank Publications, Vol. 3178
2. Bilić A., Morković D. (2021): Očuvanje radnih mjesta u vrijeme krize izazvane pandemijom COVID-a 19, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 58 No. 2
3. Čavrak V. (2020): Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju, EFZG working paper series, No. 03, 2020.
4. Kutnjak G. (2010): Europska unija u funkciji poticanja i razvoja malog i srednjeg poduzetništva, Poslovna izvrsnost, Vol. 4 No. 2
5. Kružić D. (2007): Poduzetništvo i ekonomski rast: Reaktualiziranje uloge poduzetništva u globalnoj ekonomiji, Ekonomska misao i praksa, No. 2
6. Nanić A. (2013): Mala i srednja poduzeća kao nosilac razvoja privrede europske unije, Tranzicija, Vol. 15. No. 31.
7. Pinar Ardic O., Mylenko N., Saltane V. (2011): Small and medium enterprises: Cross-country analysis with new data set , World Bank Publications, Vol. 5538,
8. Ploh M. (2017): Ograničenja i mogućnosti financiranja malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj, FIP – Financije i pravo, Vol. 5 No. 1
9. Stojčić N. (2020): Učinci pandemije Covid-19 na izvoznu konkurentnost poduzeća prerađivačke industrije u Hrvatskoj, Ekonomska misao i praksa, Vol. 29 No. 2
10. Rajsman M., Petričević N., Marjanović V. (2013): Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Vol. XXVI No. 1
11. Vrhovec Žohar K., Klopota I. (2014): Mala i srednja poduzeća u EU – izazov uvođenja jedinstvene valute 12 godina poslije, Tehnički glasnik vol. 8, no. 4

12. Žager L. (2017): Utjecaj strukture imovine na ocjenu likvidnosti, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, No. 23, 2017.

Internet izvori:

1. CEPOR (2020) - Izvješće o malih i srednjim poduzećima u Hrvatskoj, dostupno na: <https://www.cep.hr/publikacijepolicy-dokumentiprezentacije/izvjesce-o-malim-i-srednjim-poduzecima/> (20.03.2021)
2. Coronavirus (COVID-19): SME Policy Responses, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forth coming, OECD Publishing, Paris, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/> (23.05.2021)
3. Coronavirus outbreak – EIB Group’s response, dostupno na: <https://www.eib.org/en/about/initiatives/covid-19-response/index.htm> (01.08.2021)
4. Čučković N. (2020): IRMO aktualno “Mala i srednja poduzeća u borbi s krizom izazvanom koronom: kako dalje?”, dostupno na: <https://irmo.hr/publications/irmo-aktualno-mala-i-srednja-poduzeca-u-borbi-s-krizom-izazvanom-koronom-kako-dalje/> (25.05.2021)
5. DZS (2020): Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html (10.07.2021)
6. DZS (2021): Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/usluzne_djelatnosti.html
7. European commission: Jobs and economy during the coronavirus pandemic, dostupno na: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_en (03.08.2021)
8. European commission: Temporary Framework for State aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak, dostupno na : https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/sa_covid19_temporary-framework.pdf (20.07.2021)
9. Europska komisija: Državne potpore, dostupno na: https://ec.europa.eu/croatia/News/drzavne_potpore_komisija_je_donijela_privremeni_okvir_kojim_se_drzavama_clanicama_omogucuje_dodatna_pomoc_gospodarstvu_zbog_pandemije%20covid-19_hr (20.07.2021)

10. Europska komisija: Koordinirani gospodarski odgovor na pandemiju Covida-19, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0112> (29.7.2021)
11. HBOR: Pomoć poduzetnicima pogođenim epidemijom Covid-19, dostupno na: <https://www.hbor.hr/tema/pomoc-poduzetnicima-za-ublazavanje-negativnih-posljedica-nastalih-pandemijom-covid-19-virusa-koronavirusa/> (20.07.2021)
12. Kovač I. (2020): Refleksije pandemije COVID-19 i utjecaj na međunarodno poslovanje, dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1094474> (05.05.2021)
13. Matijević D. (2021): Hrvatska poljoprivreda u 2020., dostupno na: <https://smarter.hr/hrvatska-poljoprivreda-u-2020-u-godini-pandemije-rekordne-potpore-rast-vrijednosti-proizvodnje-pad-deficita-vanjske-trgovine-2/> (20.07.2021)
14. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2020.): Turizam u brojkama 2019., Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb, dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf (10.06.2021).
15. NN 13/2021 (2021): Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. Godine, dostupno na: <https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/20210213230.html> (10.07.2021)
16. OECD (2021): One year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: Lessons learned to “build back better”, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, dostupno na: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19-lessons-learned-to-build-back-better-9a230220/> (23.05.2021)
17. OECD (2021): An in-depth analysis of one year of SME and entrepreneurship policy responses to COVID-19: lessons learned for the path to recovery, OECD SME and Entrepreneurship Papers, forthcoming, OECD Publishing, Paris, dostupno na: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/an-in-depth-analysis-of-one-year-of-sme-and-entrepreneurship-policy-responses-to-covid-19_6407deee-en (28.05.2021)
18. Raiffeisen mirovinski fondovi (2020): Covid-19 - Što se događa na financijskim tržištima, dostupno na: <https://www.rmfi.hr/covid-19-sto-se-dogadja-na-financijskim-trzistima/1257> (20.7.2021)
19. SME Annual report 2018/2019, dostupno na: <https://europeanstartupnetwork.eu/sme-performance-review-2018-2019> (01.04.2021)

20. Šveb M. (2021): Pandemijalci: Nezaposlenost i izgubljena Covid-19 generacija, dostupno na: <https://irmo.hr/publications/irmo-aktualno-pandemijalci-nezaposlenost-i-izgubljena-covid-19-generacija/> (28.06.2021)
21. Vlada Republike Hrvatske (2020), dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/poljoprivredna-proizvodnja-narasla-za-4-7-posto-u-odnosu-na-proslu-godinu/30933> (20.07.2021)
22. World Bank: SMEs finance, dostupno na :<https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance> (03.04.2021)
23. Wulforth, E. (2020.): Bill Gates: COVID-19 has made inequality worse in every possible way, dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2020/09/pandemic-global-development-sustainable-goals-bill-gates> (10.6.2021)
24. Zakon o poticanju malog gospodarstva, NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13 i 121/16, čl. 2. i čl.3., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/527/Zakon-o-poticanju-razvoja-malog-gospodarstva> (3.6.2021)
25. Zakon o računovodstvu NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18 čl.5 i čl.6, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/118/Zakon-o-ra%C4%8Dunovodstvu> (3.6.2021)
26. SBA FactSheet (2019), dostupno na: https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/performance-review_en (01.04.2021)